

МАТЕРНЄ СЛОВО

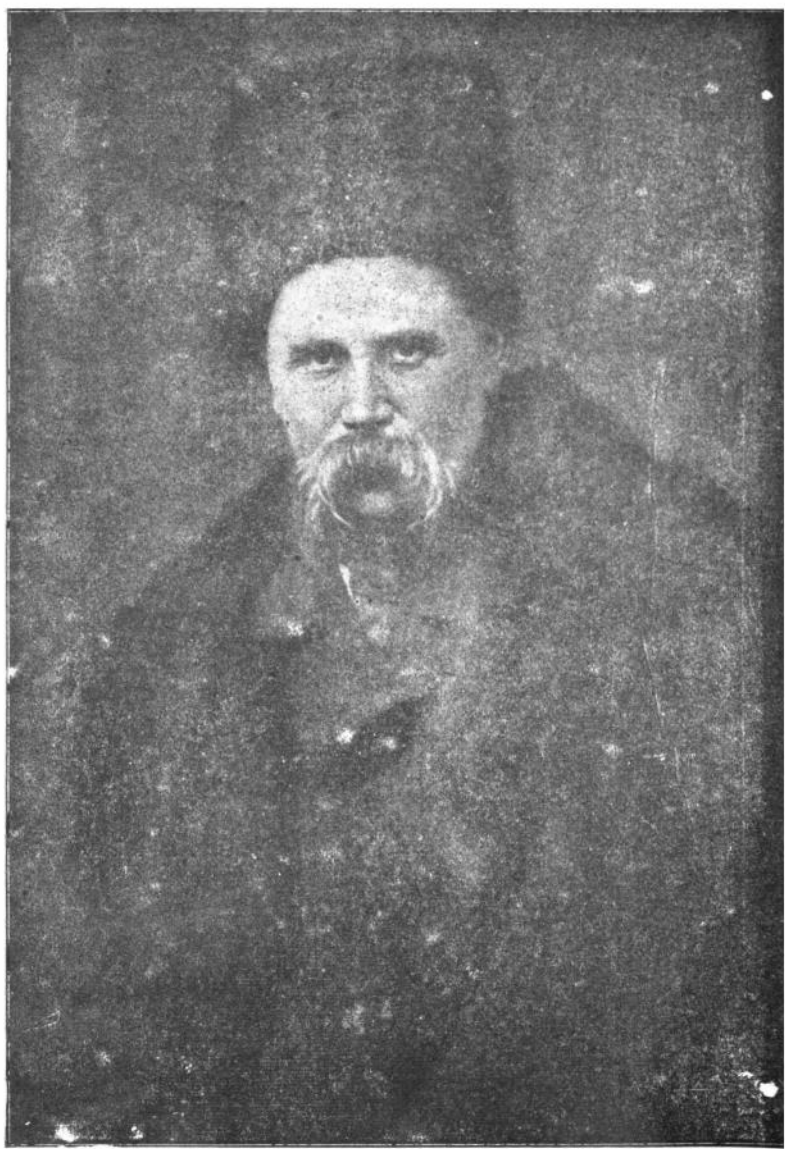
ПЕРША ЧИТАНКА

Видання товариства

„ПРОСВІТА.“

ЗАЛЪЦВЕДЕЛЬ.
Друкарня Союзу Визволення України.
1917 р.

Тарас Григорович Шевченко.

ПЕРША ЧИТАНКА

Видання Просвітного т-ва імени БОРИСА ГРІНЧЕНКА

в таборі Зальцведель.

Матеріал взятий з читанки

О. БІЛОУСЕНКА „ВІНОК.“

ЗАЛЬЦВЕДЕЛЬ.

Друкарня Союзу Визволення України.

1917 р.

I.

Гарна подруга.

Бачить—не баче,
Чути—не чує,
Мовчки говорить,
Добре мудрує.
Часом вона нас—
Правди навчає,
Часом жартує,
Всіх звеселяє.
Люба розмова,—
Будемо, діти,

З нею довіку
Жити—дружити!
Хто ж то така
В світі щаслива,
Мудра, правдива
І жартовлива?
Тут я вам діти,
Стану в пригоді:
Річ коротенька—
Книжка та й годі.

Чудні орачі.

Ой не знала господина, як на світі жить,
Та й найняла медведика за плугом ходить,
А вовчика сіренького волики гонить,
А зайчика-Степанчика та перед водить,
А лисичку-корписочку обідать носить.
Як розсердивсь медведичок, плуга поламав,
А вовчичок сіресенький воли розірвав,
А зайчичок-Степанчичок у ліс поскакав,
А лисичка-корписочка—у зелений гай,
Господина молоденька—у великий жаль.
«Як би знала, то б найняла старенького за плугом
ходить,
А хлопчика маленького волики гонить.»

Рідна оселя.

Наносим каміння, наносимо глини,
Збудуємо хатку з дверима у сіни
Та зробимо в хатці ясне віконце,

Щоб сяло над нами, мов золото, сонце.
А з житніх снопочків нашита покрівля
Рівнесенько вкриє те наше будівля.
Та бузькові треба гніздечко зробити,
Щоб чудно курлюкав, годуючи діти.
Та зробимо в хатці низенькі пороги,
Щоб нас не минали дідусі убогі,
Щоб, в хату вступивши, на лаві сідали,
Про дива колишні нам думку співали.
За хаткою буде зелений садочок,
Навколо із квітів ряснений віночок,
Та жито посієм за садом на полі,
Щоб хліба вродило голодним доволі.

Весняні забавки.

Настала весна. Діток у хаті вже не вдержиш. Ці тинь-купками бігають вони на подвір'ях, по городах та по вулицях і виспівують веснянки. В одному кінці села співають:

Ой весна, весна—днем красна!
Що ж ти нам, весно, принесла?
— Принесла я вам літечко,
Ще й рожевую квіточку.
Та вроди, Боже, житечко,
Ще й озимую пшеницю
І усякую пашницю.

По вулиці пастушки женуть вже худобу в поле на м'ясо-лоденьку, зелену травичку і приспівують:

Ой весна, весна та весняночка!
Де твоя дочка та паняночка?
— Погнала бичка
За ворітечка:
Пасись, пасиє, бичку,
Поки спряду мичку
Своєму батеньку
На рукавичку.

Вибігли з хати і Оксана з Бусиком і зараз почали собі щебетати:

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,

На бабине зіллячко,
На наше подвірячко!
Вгляділи на подвір'ї мурашок і лякають їх:
Мурашки, мурашки,
Забірайте подушки,
Бо татаре ідуть.

На городі знайшли равлика, обсіли його та й вигукують
без кінця:

Равлику, Павлику,
Вистав ріжки та ніжки!
Тобі два, мені два,
Поділимося обидва.

Побігли в садочок. Побачивши там вудвуда, не проми-
нули, щоб не гукнути йому:

Вуд-вуд, вуд-вуд, вудвуде,
Чом не робиш, як люде?
Люде роблять в день, в ночі,
А ти сидиш на корчі!

Край садка був ставок. Там вже жабки почали кумать.
Дітки й їм заспівали:

Кумо, кумо! Що варила?
Бориц, борщ, буряки-ки-ки!

Вибігли на вулицю. До них пристали й інші дітки.
Побігли навипередки, вигукуючи:

Хто попереду,—
Той пасе череду;
Хто позаду,—
Той пасе жабу;
Хто у серединці,
Той у золотій скринці.

І кожне силкується стати посередині, «у золотій скринці».

А на майдані, біля церкви, невеличкі дівчата гуляють у
«вареної рибки». Беруться за руки колом і перекручуються,
приспівуючи:

Вареної рибки,
Держітеся кріпко!
Як хто увірветься,
Тому не минеться.

Так крутяться, аж поки хто не увірветься,—тоді знову.
Весело весною. Не дурно кажуть: «Весна красна».

Баю-баю.

Мати сина колихала;
Колихаючи співала:
«Ніч заходе, треба спати,—
Коло тебе рідна мати.
Я тебе нагодувала,
І сповила, і приспала;
Колишу тебе й співаю:
Спи, дитино! баю, баю!
Геть від нас усяке лихо;
Хай круг тебе буде тихо!
Над тобою я співаю:
Спи, дитино! баю, баю!
Спи ж, нехай Господь з тобою!
Ніч покрила землю млою.
Я не сплю, тобі співаю:
Спи, дитино! баю, баю!

Б у л а н и й.

Сказав тато Василеві одігнать буланого за село. Васи. хотів сісти на коня і поїхать, та був малий і не міг вилізт. Він узяв шматок хліба, приманив коня до перелазу, погл. див його по шиї, виліз на горожу, а тоді ухопився за гри. й сів на коня. Буланий був радий, що прибіг на пашу; а Е. сіль радий був, що проїхав верхи.

Не добра спілка.

Два ведмеді, два ведмеді
Горох молотили,
Два півники, два півники
До млина носили;
А горобчик, гарний хлопчик,
На скрипочку грає;
Горобличка, гарна птичка,
Хатку замітає,
А ворони добрі жони,
Пішли танцювати;
Злетів крюк, вхопив дрюк,—
Пішов підганяти.

II.

Розумна господиня.

У одної господині була корова; вона давала що-дня дійницю молока. Господиня покликала до себе гостей, а щоб назбирати для гостей більш молока, десять днів не доїла корови. Вона думала, що на десятий день корова дасть їй десять дійниць молока. Але ж у корови перегоріло все молоко, і вона дала молока менше, ніж попереду.

Івасикова втіха.

У хаті в селянина Остапа та його жінки Ганни—радість: найшлось телятко тої ночі. Вони внесли його в хату, бо мороз був великий і воно могло й замерзнути в хліві..

— Минічка, миня!—примовляла Ганна, гладючи телятко:—Яке ж воно гарненьке!—додала молодиця, весело дивлячись на чоловіка.—Ото вже буде тішитися Івасик, як прокинеться!—Ганна поглянула на піл: там спав їх гарненький, білоголовенький хлопчик Івась.

Телятко ледве держалося на ногах та дивилось карими, добрими оченятами, поводячи вухами. Ганна побігла й через якусь хвилину вернулася з оберемком соломі в руках. Положила коло печі соломі, нахилилась до телятка, а воно підняло мордочку і зтиха заревло.

— Еге, бач яке! уже й за матір'ю скучило! Минічка, миня!—ласкаво говорила Ганна та гладила по головці телятко. Аж ось прокинувся Івасик.

— Вставай, синоньку, вставай!—мовила йому мати.—У нас уже миня є!..

Білява головка з заспаними сірими оченятами цікаво нахилилась уперед і зразу рожеве личко Івасикове неначе сонечком освітілось. Івасик хутко спустив ніжки на долівку і тобіг до матері.

— А деж вона, та миня?—пита хлопчик.

— Онде, серденько, під печеною,—показувала мати.—Іа-чиш, яка маленька! ось я тобі завтра молозива зварю!

Ганна вибіралась до корови, а Івасик усе заглядав у телятка.

— А я буду телятко в череду гонити?—питав Івась.

— Будеш, сину!—обізвався Остап.— Я ж тобі на лто бриля сплету, а мати пошнє торбинку на хліб—і будеш пє-тухом!

— А щоб ти на полі не скучав, то тато виріже тобі з очерету лудочку, то ти будеш грати,—додала усміхаючись Ганна.

— А миня не б'ється?—спитав Івасик.

— Попробуй, сину!—Остап взяв з заду за рученята Івасика й зтиха штовхнув його до телятка, примовляючи:—Іа-ран-баран-буць!

Івасик наставив своє маленьке чоло, злегка доткнувшись до чола теляткового, і по хаті, як дівінок, залунав срібний сміх.

Телятко трохи злякалось, повело вухами й заревло.

— Му-у-у!—передражнив Івасик телятко, а потім, присівши коло його, взяв соломинку й почав водить по мордочці телятковій.

— Тепер годі, Івасю!--сказав Остап, сажуючи на коліні до себе сина.—Миня, бач, боїться тебе; нехай вона лежить на соломці, гріється. А ти вмийся, Богу помолися, — ой швидко куліш звариться, то спідати будемо!

А молозива коли дасте?—питає Івасик маму.

— Молозива—завтра.

— Ага! мені мама завтра молозива зварить,—приціо-куючи язичком, казав Івась до тата.

Т е л я .

Теля стрибало по хліву і навчилося бігати кружка т. витанцьовувати. Як прийшла зима, теля погнали на річку на-пувати. Усі корови обережно підійшли до ополонки, а теля розбіглося на кригу, задерло хвіст, прищулило вуха і почало вистрибувати. Тільки стрибнуло, зараз підковзнулося, гєгнуло та й заревло: «Безщасне я! По коліна у соломі стрибало—не падало, а тут на рівному упало.» Стара корова на те ска-зала: «Як би ти було не таке дурнєньке, то знало б, що де легко стрибати, там важко держатися.»

Пісня про бичка.

- А продай, бабусю, бичка! — Він у мене сірий-сірий,
— Якого? — Вимітає хату й сіни,
— Та того бичка полового. Сього не продам!
— Він у мене половий,
Він у мене дорогий,
Сього не продам!
— Та продай, бабусю, бичка!
— Якого? —
— Та того бичка лисого. — Він у мене лисий-лисий,
— Якого? — Переміє ложки й миски,
Сього не продам! —
— Та продай, бабусю, бичка!
— Якого? —
— Та того бичка мурого. — Він у мене мурий-мурий,
Нагодує свині й кури,
Сього не продам!
— Та продай, бабусю, бичка!
— Якого? —
— Та того бичка рябого. — Він у мене білий-білий.
Намолоте й перевіє,
Сього не продам!
— Він у мене рябий-рябий,
Він у мене плохий-плохий,
Сього не продам!
— Та продай, бабусю, бичка!
— Якого? —
— Та того бичка чорного. — Він у мене чорний-чорний,
Він у мене добрий-добрий,
Сього не продам!
— Та того бичка сірого.

Чередничка.

Гомонять, що я сирітка
І сиріткою зросла!
Що мене ще змалку тітка
В череднички оддала.

Що від ранку і до нічки
Все пасу я теличок...
Гей, телички, гей, телички!
Час нам з вами у лісок!

Знаю я, що ви дробчені,
І що тільки задивись,—

Зараз ви в чужі ячмені
Піднялись і подались.

Вечір хилиться до річки,
Світ тікає від очей...
Гей, телички, гей, телички!
Час до дому нам, гей, гей!

Кінь та наймит.

Наймит крав у коня овес та й продавав його, а кінь
щодня чистив. Кінь і каже: «Коли ти справді хочеш, щоб
був гарний,—не продавай мого вівса.»

Хазяїн та шкапа.

Хазяїн сів овесець;
Була у його нивка невеличка.
От бачить шкапа та й базіка:
«І на який се він кінець
Овес у полі розсипає?
Мабуть і сам гаразд не знав...
А я чувала, та й не раз,
Як про людей гукають всюди,
Що люде розумніші нас...
Тепер я бачу—брешуть люди!»
Минуло літо; після жнив
Овес хазяїн змолотив
І шкапу ту, що вередує,
Він і шанує, і годує.

Собака й кінь.

Був на селі Квачан-собака,
Кудлатий та товстий,
Хвіст здоровенний, як ломака
І сам такий страшний.
Раз, лежучи знічевья на травиці,
У холодочку під кушем,
Він розбалакався з Конем

Про те, про це, про всякії дурниці,
А далі річ на те звернув,
Що він у господарстві—сила,
Не те, що Кінь або кобила.
Усяк це, може, чув.
«Що ж, Коню, ти? попихач головатий...
Диковина тим возом торохтїть;
Велике діло борону тягати,
Або снопи возить!
Он я: і череду у полі доглядаю,
Весь двір, кошару стережу,
До току побіжу—
Цілісенькую ніч не спочиваю!»
На річ таку Собаці Кінь сказав:
«Це може й правда, хто вас знає;
На світі всяк бував...
А я б тебе про от що попитав:
Коли б я не хотів у полі працювати,
Коли б я хліба не возив,
То що б стеріг тоді кудлатий
І що б він їв?»

Два ц а п и.

Через яр лежала вузенька кладочка. Як раз на середині зійшлись два цаци. Ні одному з них не хотілось поступитись назад. Вони спершу почали тупать ніжками один на одного, рогами наміряться, а тоді разігнались та як стукнуться лобами, та й попадали обидва в яр. Обідрались, помялись, понівечились, і виліз кожний на той самий беріг, з якого й прийшов до яру.

Кі з о н ь к а.

Ходить кізенька по крутій горі,
Ніженькою як туп, так туп!
З сіренького вовчика сміється:
«Я тебе, сірий вовче, не боюся!»
А в неділю рано пораненьку
Кізеньки як нема, так нема,
Тільки zostалися ріжки та ніжки,
Та чорнії ратички.

Козуня.

Козуню-любуню! Пристань до мене,
Нічого не будеш робити в мене.
В мене водиця віконцем тече,
В мене горобчик хліба напече,
В мене ведмідь зваре обід,
В мене сорока хату замете,
В мене ворона кужіль напряде.

Дві кози.

По височезній, як стіна, крутій горі вилася з бо-
вузенька стежечка. З одного боку гора, як одрубана сті-
на з другого—глибока безодня.

На цій стежці зустрілись дві дикі кози. Одній козі і
сяк-так можна було йти стежкою, а розминутися їм ні-
гікуди козам податься: неперед - одна другу не пуска-
ти назад—обернутись не можна. Що їм робить?

Постаяли кози, постаяли, зглянулись проміж себе.
тоді одна коза бережненько припала навколішки, підоб-
ла під себе ноги і прищулилась до землі. Друга коза так са-
м бережненько перейшла через неї.

І пішли кози, кожна своєю дорогою, обидві ці-
лком здорові.

Коза-дереза.

Були собі дід та баба; от поїхав дід на ярмарок та
купив козу. А хитра то коза була, в самого вівка в зупи-
нці побувала, та й від вівка втікла; тільки облупив їй бока во-
вк—так і ходила пів бока луплена. Привіз дід козу до до-
му та й послав сина козу пасти. Пас, пас той її та й став гна-
ти до дому. А дід уже стоїть на воротах у червоних чобот-
ках кийком підпірається, у кози питається:

«Кізочко, моя мила,

Кізочко, моя люба!

Чи ти пила, чи ти їла?»

—Ні, дідусю; не пила я й не їла;

Бігла через місточок—

Ухопила кленовий листочок;
Бігла через гребельку—
Ухопила водиці крапельку;
Тільки й пила, тільки й їла.

На другий день посилає дід дочку. Пасла вона її, пасла; траву рвала та перед козою клала, а у вечері, тільки стала до воріт догонить, а вже дід стоїть на воротах у червоних чоботях, кийком підпірається, у кози питається:

«Кізочко, моя мила,
Кізочко, моя люба!
Чи ти пила, чи ти їла?»
— Ні, дідусю; не пила я й не їла;
Бігла через місточок—
Ухопила кленовий листочок;
Бігла через гребельку—
Ухопила водиці крапельку;
Тільки й пила, тільки й їла.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу і в вечері стала догонить до дому, а дід вже стоїть на воротах у червоних чоботях, кийком підпірається, у кози питається:

«Кізочко, моя мила,
Кізочко, моя люба!
Чи ти пила, чи ти їла?»
— Ні, дідусю; не пила я й не їла;
Бігла через місточок—
Ухопила кленовий листочок,
Бігла через гребельку—
Ухопила водиці крапельку;
Тільки й пила, тільки й їла.

На четвертий день погнав він уже сам козу, і тільки надігнав над дорогою, а сам навпростець пішов, по-за городами, став на воротах у червоних чоботях, кийком підпірається, у кози питається:

«Кізочко, моя мила,
Кізочко, моя люба!
Чи ти пила, чи ти їла?»
— Ні, дідусю; не пила я й не їла;
Бігла через місточок—
Ухопила кленовий листочок,

Бігла через гребельку—
Ухопила водиці крапельку;
Тільки й пила, тільки й їла.

От тоді дід розсердився та й прогнав козу. Біжить за, бачить—зайчикова хатка; вона туди та на піч—залізла й сидить. Коли се прибіг зайчик... А вона, коза, сидить печі та й каже:

Я коза-дереза,
Пів бока луплена,
За три копи куплена.
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Лапками затопчу,
Хвостиком замету.

Зайчик злякався, вибіг з хати, сів під березою та плаче. От дивиться—біжить лисичка. «Чого ти, зайчику бігайчику, плачеш?»—«Як же мені не плакати—якійсь з невиданий, неслуханий у мене в хаті.»—«Ходім—виже Пішли. От лисичка і питає: «Хто-хто в зайчиковій хаті? коза з печі;

Я коза-дереза,
Пів бока луплена,
За три копи куплена.
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Лапками затопчу,
Хвостиком замету.

Лисичка злякалась та втікає. А зайчик ізнов сів березкою та й плаче. Іде вовк та й питається: «Чого зайчику-побігайчику, плачеш?» Зайчик похвалився. «Ході каже вовк,—я вижену.» Прийшли. Вовк і питається: «Хто в зайчиковій хаті?» А коза з печі:

Я коза-дереза,
Пів бока луплена,
За три копи куплена.
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Лапками затопчу,
Хвостиком замету.

Злякався вовк та навтьоки. А зайчик знов сів та й плаче. Коли йде ведмідь. Спитав у зайчика, чого він плаче, і пішли гонить. Злякався і ведмідь. «Ні,—каже,—зайчику, не вижену, боюсь!»

Зажурився зайчик, сидить і плаче. Коли це йде півень та й питаєть ся: «Чого се ти, зайчику, плачеш?»—«Як же мені не плакати—якійсь звірь невиданий, неслуханий у моїй хатці!»—«Ходім, я вижену!»—«Е, ні, не виженеш! Лисичка гнала, не вигнала; вовчик гнав, не вигнав; ведмідь гнав, не вигнав, і ти не виженеш.»—Ні, вижену,— каже півник. От пішли. Півник надійшов до дверей та як крикне на весь голос:

Кукуріку! Іду на ногах
В червоних чоботях,—
Несу, несу косу,
Тобі голову знесу
По самії плечі!..
А лізь—лишень з печі!»

Коза злякалась та й утікла, а зайчик тоді з півником живуть, та поживають, та добра наживають.

Вовк та кіт.

Вовк утікав з лісу, біг поуз село, побачив на тину ко-га та й каже: «Котику-братіку, скажи, хто з ваших людей добріший, щоб мене заховав? Бо за мною стрільці женуться.» Кіт каже: «Піди до Петра,—добрий чоловік.»

— Правда, що добрий, та я в його вівцю вкрав,—одка-зав вовк.

— Ну,—говорить кіт,—то йди до Дмитра,—гарна людина.

— Та він сердитий на мене за гусей.

— Погана справа!.. Ну, то до Семена.

— Боронь, Боже! Та я ж у його теля ззів.

— Ну,—каже кіт,—коли ти такий, що всім шкоди на-ро-ив, то хто ж тебе сховає?

Мудра кицька.

У збаночку молочко—

Ох, то штука ловка!

Та як його зкоштувать?

Не влізе головка!.,
Наша киця дуже мудра,—
Способу добрала:
У той кухличок вузенький
Хвостика вмочала.
Отже кухлика не звалила,
Зробила обачно,
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно!

Собака та кіт.

Кіт у коморі ловив миші, а собака загавкав. Кіт вискочив з комори та як гримне на собаку: «Що ти мені не давш ловити миші, лякавш!» А собака й каже: «Я не добрих людей лякаю, щоб, бува, чого не вкрали у нас.» А кіт каже: «Велике діло!» Говорить тоді собака: «Як же не велике? Адже, як що я не гавкати́му, так злодії хліб покрадуть.»— «Цить!—каже кіт:—бо мене хазяїн більше любить: я йому хліб од мишей бережу, а ти що? хіба ти од мишей убережеш?» А собака знову: «Ні, коте,—мене хазяїн більше любить, бо я йому все добро бережу.»—«Ні, мене!» каже кіт. «Мене!» каже собака. І так вони змагалися доти, доки прийшли злодії, позабірали усе хазяйське добро, а миші поїли хліб. А ті нічого не чули за своєю сваркою. Хазяїн побачив таке і прогнав їх обох.

Собака на містку.

Десь трапилось Рябкові добути добру кістку. Він у зуби взяв її, несе до дому через річку. Зійшов на кладку і на середині вже був, як глянув ненароком у воду, і бачить, що якийсь кудлатий та рябий собака держить в зубах добренну кістку. Рябко пустив свою та до чужої в воду. Що за диво: нема ні кістки, ні собаки! А то себе він бачив у воді. Рябко почав свою вже кісточку шукать, та ба! що в воду впало, то пропало.

Собака та вовк.

Собака заснув біля воріт на вулиці. Голодний вовк набіг і хотів його зїсти. Собака й каже: «Вовче, підожди мене їсти, тепер я худий, самі кістки. А от у нас весілля скоро буде, то я їстиму до схочу та й доситішаю,—тоді ти мене й зїси.» Вовк поняв віри і пішов геть. Приходе у друге, аж собака лежить уже на хаті. Вовк і каже: «А що, було весілля?» А собака одмовля: «Слухай, вовче: як що у друге лежатиму я сам біля воріт, то не дожидайсь більш весілля.»

Вчені собаки.

Зустрів один хлопець другого та й каже:

— Ото, братіку, що я там у містечку бачив! Показували вчених собак! І які тільки штуки вони вміють показувати: одна по-перед одною на задніх лапах ходили з рушницею, неначе на муштрі, і танцювали й чого тільки не робили! От, як би наш Рябко таких штук навчився!

— Е!—каже товариш:—наш Сірко ще краще вміє: вчора вівцю одбив од вовка!

Р я б к о.

Літом, як тепло та гарно, Рябко вивернеться та витягнеться й примовляє:

—На ката хата! мені й так добре!

А як прийде зіма, холод та лиха година, то Рябко тоді зігнеться, зкулиться та й каже:

—Коли б мені хатонька—хоч манісінька, хоч отакісінька!..

Свиня під дубом.

Ходила свиня лісом, годувалася жолудьми з великого дуба. Наїлася жолудів та й почала підривати корінь у дуба.

—Нащо ти ривеш?—каже дуб.—Там мов коріння: як підриєш, то засохну.

—То й сохни!—відказує свиня.—Хіба мені що? мені би жолуді.

—Та жолуді ж з мене!—каже дуб.

А свиня не слухалась і що-дня рила під дубом яму, аж поки дуб засох.

Осел та Кінь.

Осел та кінь ішли шляхом; осел з вагою, а кінь порожняком. «Візьми хоч трохи з мене клажи!» Осел коня прохав. «Нема дурних!» Кінь відказав і далі поскакав. Осел з натуги околів. Хазяїн клажу положив на спину конику дурному. «Ой мені лихо, я пропаду з натуги!—кінь промовив:—чому я не поміг ослові?»

О с е л.

Осел перевозив через річку сіль на спині й якось, покковзнувшись, упав у воду. Як він піднявся, то почув, що вага його дуже полегшала, бо сіль у воді потала. Зрадів він тому та якось удруге, перевозивши через річку полотно, вже навмисне впав, бо думав, що знов полегшає. Та полотно набухло і наш осел вже не подужав на ноги стати і утопився.

Два осли.

Дикий осел побачив свійського осла, підійшов до його і почав хвалити його життя: який він гладкий і як його сито годують. Потім як навантажили на свійського осла добра вагу та як почав його погонич ззаду ломакою підгонити, дикий осел і каже: «Ні, брате, тепер я не заздрю більше твоє життя: бачу, що твоя сита їжа тобі гірко достається».

М и ш к а.

Жила собі мишка під коморою у роскоші,—бо в поместі дірочка була, відтіля зерно потроху точилося. Дірочка була маленька, хазяїн її й не бачив. Забажала мишка більше зерна мати, прогризла ширшу дірку та й побігла сусідам похвалитись, яка вона багата. Тим часом хазяїн дірочку примітив і забив. Погналась мишка за великим, маленьке втерла

Рукавичка.

Ішов дід лісом, а за їм бігла собачка, та й загубив дід рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже: «Тут я буду жити.»

Коли це жаба скаче та й питає:

—А хто, хто в цій рукавичці?

—Мишка-шкряботушка. А ти хто?

—Жабка скрекотушка. Пусти й мене!

—Іди!

Ото вже їх двоє. От біжить зайчик, прибіг до рукавички та й питає:

—А хто, хто в цій рукавичці?

—Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

—А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!

—Іди!

От уже їх троє. Коли це біжить лисичка та до рукавички:

—А хто, хто в цій рукавичці?

—Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

—А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

—Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик, та й собі до рукавички, питається:

—А хто, хто в цій рукавичці?

—Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

—Та я вовчик-братік. Пустіть і мене!

—Та вже йди!

Уліз і той, уже їх і п'ятеро. Де не взявся,—біжить кабан:

—Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці?

—Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братік. А ти хто?

—Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

—Оце лихо! Хто не набреде, та все в рукавичку!

Куди ж ти тут улізеши?

—Та вже влізу, —пустіть!

—Та що вже з тобою робити,—йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, вже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщить кущами, вилазить ведмідь та й собі до рукавички, реве й питається:

—А хто тут, хто в цій рукавичці?

—Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик - побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братік та кабан-іклан. А ти хто?

—Гу-гу-гу! Якого вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!

—Де ми тебе пустимо, коли й так тісно?

—Та якось будемо.

—Та вже йди, тільки з краєчку.

Уліз і той—семеро стало, та так же тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся нема рукавички. Він тоді назад —шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла, бігла, бачить —лежить рукавичка та й ворухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички,—так усі й порозбігалися лісом. Прийшов дід та й забрав рукавичку.

У пригоді.

Пішов раз лев на лови й зустрів мишку. Хотів її зїсти, вже й лапою надушив. А мишка й каже йому: «Ой, леве, могутний царю! Не їж мене, змилуйся наді мною, бідною, маленькою мишкою, я тобі за те в пригоді стану!» Засміявся лев: «Ти мені в пригоді станеш? якась нещасна мишка—мені, цареві над звірями, в пригоді можеш стати?!»—«А хто може тебе знати!—каже мишка,—тільки благаю я тебе, зглянься наді мною!..» Зглянувся лев, пустив мишку. Подякувала вона й побігла швиденько до своєї норки.

Коли се, за яким часом, попався лев у тенета. Б'ється, сердешний, борсається в тенетах, нічого не зробить, — ще гірше заплутався в сітку. Аж де не взялась мишка,—одну петельку перегризла, другу... Як заходилась, то таку дірку в тенетах зробила, що й лев виліз. Тоді мишка й каже левові: «А що, бачиш, і я, маленька мишка, тобі в пригоді стала!»—«Бачу,—каже лев:—віддячила ти мені і навчила мене!..»

Ведмідь і колодка.

Іде собі ведмідь лісом та й нюхав, чи не знайде чим поживиться, бо їсти хоче—аж живіт підвело. Тільки чув мед. Задрав морду, бачить—на дереві вулик, а під вуликом колодка на віжках висить. Поліз ведмідь на липу; доліз до колодки, а далі не можна—колодка не пускає. От він узяв та й одіпхнув її помаленьку лапою, вона трохи одвинулась та й знову назад і вдарила його помалу по голові. Ведмідь одіпхнув її дужче, вона знову луснула його по голові, тільки ще дужче. Розсердився ведмідь та з усієї сили як штовхне колодку, а вона його як трісне, трохи він з дерева не покотився. Розлютувався ведмідь, уже й про мед забув, тільки б йому ту колодку подужать. От і почав він її з усієї сили одпихать від себе, а вона все його по голові та по голові. Бився він з нею, бився, аж поки зовсім побитий не впав додолу.

Про вовків.

1.

Вовк хотів зїсти чоловіка, а той йому відірвав хвоста та й втік на дуба. Вовк зкликав других вовків, і почали вони робить риштування, щоб добратись до чоловіка. Куций ліг на землю, а на куцого другий, на другого третій, а чоловік як побачив се, як крикне: «Кому, кому, а куцому достанеться!» Куций з переляку як шмигоне зісподу, так усе вовче риштування і гелнуло об землю.

2.

Побачив чоловік, що вовк заглядає крізь тин у двір до телят, та й каже: «А чого ти, вовче, у хлів заглядаєш?» А вовк і каже: «Ото! для твого теляти, та й у хлів не заглядати!»

3.

Біжить вовк; от хтось пита його: «Куди ти, вовче, біжиш?»—«До вдови за поресям.»—«У неї-ж одно!»—«Так щоб не було й того.»

Вовк і коза.

Вовк бачить—кізка пасеться на камяній горі, і не мож-
на йому до неї підлізти, він їй і каже: «пішла б ти на чкз-
тут і місце простійше; і трава тобі для паші куди солодча.»
А кізка каже: «Не того ти, вовче, мене на низ кличеш, а про
свою пашу ти думаєш.»

Вовк та журавель.

Вовк кісткою вдавився, а журавель на ту біду прий-
шов. «Голубчику, рятуй, озолочу, віддячу!» Вовк журавля
благає. От журавель свій ніс у вовчу пашу всунув, нала-
пав кістку, витяг і питає, що йому за ту роботу буде. «Ах
ти, невдячлива личина! Тобі ще мало, що голову свою із
пащі виняв цілу? Ти чим мені за те оддячив? Іди-ж, щоб я
тебе не бачив!»

Зімова ніч.

Ніч ясна, прозора,	Вийшов на дорогу...
Зірочки тремтять,	Сів, як пень сидить...
Спить земля простора	Переставив ногу,
І хати всі сплять.	На село глядить.
Одіж сніговая	Що то він гадає
Стріхи їх вдягла,	І чого тріва,
Тиша мовчазная	Що то наглядає
Сном оповила.	Сива голова?...
Замкнені ворота	Він сидить. І зорі
Сплять собаки злі,	Блимають, тремтять
І важка дрімота	В сніговому морі,
Залягла в селі.	І двори всі сплять.
А з левад виходить	Тиха ніч прозора
Тихо вовк старий;	Дише над селом,
Став... Очима водить...	Далечінь простора
Огляда двори.	Спить холодним сном.

Вовки.

«Чого, брате, так збілів?
Щоб з тобою сталось?»

—«Ох! За мною через став
Аж сто вовків гналось!»
—«Бог з тобою!.. сто вовків?
Та-б село почуло!»
—«Та воно, так, і не сто,
А пядесять було!»
—«Та й пядесять диво в нас...
Де-б їх стільки взялось?»
—«Ну, нехай вже, нехай так,
Але десять гналось!»
—«Та і десять не було!..
Знать, один усього?»
—«А як один?.. аби вовк!..
Страшно і одного!»
—«А може, то і не вовк!»
—«А що ж то ходило,
Таке сиве та мале,
А хвостик, як шило?..»

Лев та ведмідь.

Лев з ведмедем полювали і добули собі м'ясяця. Вони ділились посварились, а далі й битись почали. Зчепились, класчка скрізь летить, а того й не добачають, що з лісу вилізла лисиця, схопила м'ясо й подалась у нору. Схаменулись лев з ведмедем, та ба: лисиці й слід пропав.

Лисиця та цап.

Лисиця, на гав задивившись, в криницю упала. Вона не втопилась,—води було мало, та вилізти ніяк. Приходить цап.
—«А що ти робиш тут, сестрице?» питає він лисицю. «Одпочиваю од жару. Тут холодок і скільки хоч водиці. Стрибай і ти!» Цап і стрибнув, лисиця ж — скік йому на роги!—і з криниці подалась.

П я т н и ц я.

Десь назнала лисиця у лісі вовківню, і там м'ясо було положено. От вона як там уже не хитрувала, та не зуміла взяти те м'ясо. От пішла собі—коли зустріла вовка: «Вов-

чику-братіку! Я знайшла м'ясо, та мені гріх, каже, сьогодні, бо тепер п'ятниця». От вона й привела туди вовчика, Вовк зараз морду туди і всунув, а тут дуб і потяг його в гору, а його так і хватило за шию. Вовк повис, а м'ясо упало. Тоді лисиця—за м'ясо та й їсть.

— «Лисичко-сестричко! ти казала, що тобі гріх тепер, бо п'ятниця,» каже вовк.— «Е! то тобі тепер п'ятниця, бо ти п'ятами не достанеш землі!»

Лисиця й виноград.

Прибігла раз Лисичка у садок;
Вподобавсь дуже їй привітненький куток:
І гарно погулять, і любо подивиться,
То тим, то сим там можна поживиться.
Глядить —

На тичках виноград висить,
Густесенько, аж тички нахиляє.
От, дума, снідання смашне;
Неначе каже: їж мене.
Та от біда яка: відкіль вона не гляне.
Де не зіпнеться—не достане;
Облизув роток —

Хоч би десяток ягідок.
А на виршечку порається горобець,
Усюди він, проворний молодець,
Примазаться уміє на дурничку,—
На те вже вдався.

Побачив він Лисичку
І зараз обізвався:
«Здоровенька була, Лисичко!
Поласуй з нами, молодичко!
А виноград же то який!
У вашому гаю не виросте такий.»
— «Ні, каже, нам не йде, —
Кислючий-прекислючий,
Оскома нападе!»
Розсердилась вона і поплелась до дому
Жалкуючи, що бігла по дурному.

Б і л к а.

Вовк лежав під деревом і спав. Білка стрибала по дереву і впала на вовка. Вовк прокинувся і хотів її зїсти. Білка почала прохати: «Пусти мене!» Вовк сказав: «Добре! Я пушу тебе, тільки ти скажи мені, чого ви, білки, такі веселі? Мені завжди нудьга, а ви все там угорі граєтесь та стрибаєте.» Білка відказала: «Спершу пусти на дерево, тоді й скажу, а то я тебе боюся.» Вовк був не голодний і пустив.

Білка збігла на дерево і відтіля сказала: «Тобі тим нудьга, що ти злий. Тобі злість серце палить. А ми веселі тим, що нам ніколи не хочеться зла робити.»

Заяць і жаба.

Обридло зайцеві погане його життя,—що чоловік обіжає, орел хапає і сова навіть дере. От і думав собі заяць: «Я найслабійший од усього на світі—усього боюся: пташка злетить—боюся, вітер гилля колахне—боюся... піду лучче утоплюся!» От іде він до річки, та скаче берегом—шукає: де б то лучче скочити у воду; коли се жаба—шиць у воду!—Еге,—думає тоді заяць,—не буду й я топиться, бо в ще таке на світі, що й мене боїться».

Кріт та орел.

З далекого краю якось прилетів орел та орлиця і почали гніздо будувати на самім вершечку гіллястого дуба. Під дубом тим жив кріт. Він до орла промовив: «Пресвітлий орле, не вий гнізда на дереві цьому, бо в його підгнило коріння.» «От бо-зна-що,—орел сказав,—щоб я, орел, я птиця-цар, крота сліпого слухав!» От вони звили гніздо, яєчок нанесла орлиця і добре вивела орлят. Якось орел за кормом полетів для діток, а як вернувся, то застав вітром поваленого дуба, а під ним роздавлених орлицю і орлят. «Отто я нерозумний був,—сказав орел,—що ради доброї не слухав!»

Пропажа.

—Ой сусіди, сусідоньки,
Прошу вас,

Чи не бігла курочка коло вас?
Семената курочка і чубок,
А на правій ніженьці мотузок.

Мої курчата.

Чув я, що як висушить яйце на печі, то буде воно таке кріпке, що хоч яке яйце розібе. От я й надумавсь зробити собі таке яйце к Великодню. Узяв пару яєць та й поклав у старий горщик, що стояв у куточку на печі з пір'ям. А тут прийшла весна,—я увесь день гуляв з хлопцями на вулиці і забув про ті яйця. Раз сидимо ми і обідаємо, коли щось помаленьку цівкнуло, а далі почало дужче.

—Що це цівкає?—питаю я.

—Може цвіркун,—каже мати.

—Сестра ж схопилась з ослана та на піч.

—Мамо, ось пара курчат у горщику!

—Де вони взялись?—питає мати.

Я тоді розказав усе. Зняла сестра тих курчат з печі; ми всі обступили і дивуємось. А мати каже:

—Що ж з ними робить? Вони без курки не навчаться їсти і подохнуть.

А далі надумалась і каже:

Сьогодні у ранці Ганна хвалилась, що курка курчат вивела, так хіба однести і цих та пустить до курки?

Так і зробила. Ті курчата повиростили, і тепер то вже мої курчата. А тато казали, що вивелись вони від того, що було тепло, а як би я був поклав на горячому, то по-сохли б.

Щастя без розуму.

Вигодував раз чоловік таку курку, що золоті яйця несла. Дав Бог щастя, та не доклав розуму. Гадає собі чоловік: «Цілий день чекаю, щоб курка одно яєчко знесла; дай—заріжу її та зразу візьму копу, другу!..» Зарізав курку, дивиться—і сліду яєць нема.

Р і ч к а.

Тече вода з-під явора
Яром на долину,

Пишається над водою
Червона калина;
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та по-під горою,
Хлюпошуться качаточки
По-між осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Кривенька уточка.

Був собі дід та баба, та не було в їх дітей. От вони собі сумують; а далі дід і каже бабі:

—Ходім, бабо, в ліс по грибки!

От пішли; бере баба грибки, коли дивиться, у кущику гніздечко, а в гніздечку уточка сидить. От вона дідові:

—Дивись, діду, яка гарна уточка!

А дід каже:

—Візьмімо її до дому, нехай вона в нас живе.

Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніжка переломана. Вони взяли її тихенько, принесли до дому, зробили їй гніздечко, обложили його пір'ячком і посадили туди уточку, а самі знов пішли по грибки.

Вертаються, аж дивляться, що в їх так прибрано, хліба напечено, борщик зварений. От вони до сусід: «Хто се? хто се?» Ніхто нічого не знав.

Другого дня знов пішли дід і баба по грибки. Приходять до дому, аж у їх і варенички зварені, і починочок стоїть на віконці. Вони знову до сусід: «Чи не бачили кого?» Кажуть: «Бачили якусь дівчину, од криниці водицю несла. Така кажуть, гарна, тільки трошки кривенька.»

От дід і баба думали-думали: «Хто б се був?» ніяк не згадають. А далі баба дідові каже:

—Знаєш що, діду? зробімо так: скажемо, що йдемо по грибки, а самі заховаємося та й будемо виглядати, хто до нас понесе воду.

Так і зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляться, аж із їх хати виходить дівчина з коромислом: така гарна, така гарна! тільки що кривенька трошки. Пішла вона до криниці, а дід і баба тоді в хату; дивляться, аж у гніздечку нема уточки, й тільки повне пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко, та й укинули в піч, воно там і згоріло.

Коли ж іде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда й бабу та зараз до гніздечка —аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче! Дід і баба до неї, кажуть:

—Не плач, галочко! ти будеш у нас за дочку; ми будемо тебе любити і жалувати, як рідну дитину.

А дівчина каже:

—Я до віку жила б у вас, як би ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер, каже, не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку й веретенце, я піду од вас.

Дід і баба плачуть, просять її зостатися; вона не схотіла.

От дід тоді зробив їй кужілочку й веретенце; вона взяла, сіла на дворі й пряде. Коли ж летить вутят табуночок, побачили її й співають:

Он де наша діва,	Кужілочка шумить
Он де наша Іва,	Веретенце дзвінить.
На метеному дворці,	Скин'ймо по пір'ячку,
На тесаному стовпці.	Нехай летить з нами!

А дівчина їм одказує:

Не полечу з вами:	А ви полинули,
Як була я в лужку,	Мене покинули!
Виломила ніжку,	

От вони їй скинули по пір'ячку, а самі полетіли далі. Коли летить другий табуночок, і сі теж:

Он де наша діва,	Кужілочка шумить,
Он де наша Іва,	Веретенце дзвенить.
На метеному дворці,	Скин'ймо по пір'ячку,
На тесаному стовпці.	Нехай летить з нами!

А дівчина їм одказує:

Не полечу з вами:	Як була я в лужку,
-------------------	--------------------

Виломила ніжку,

Мене покинули.

А ви полинули,

Коли ж летить третій табуночок, побачили дівчину і зараз:

Он де наша діва,

Кужілочка шумить,

Он де наша Іва,

Веретенце дзвінить.

На метеному дворці,

Скинємо по пір'ячку.

На тесаному стовпці.

Нехай летить з нами!

А дівчина їм одказує:

Не полечу з вами:

А ви полинули.

Як була я в лужку,

Мене покинули!

Виломила ніжку,

Скинули їй по пір'ячку, дівчина увертілася в пір'ячко, зробилась уточкою і полетіла з табуночком. А дід і баба знов осталися самі собі.

К а ч е ч к а.

Пливе качечка з каченятами на море ночувати,

А за нею сизий селезень, та й став їй казати:

—Стрівай, качечко, стрівай, сірая,

Я скажу тобі вість:

Був я на морі,

Чув поговори

На тебе, сірая качечко.

Та плетуть сітки

На твої дітки

І на тебе, сіра качечко.

—Нехай плетуть—переплітують—

Я того не боюсь:

Діточки пурнуть—

Сіточки порвуть.

А я стара перелину.

Лис та качка.

Качка плаває собі по воді, аж тут прибігає лис.

—Добри-день!—каже лис.

—Здорові були,—одказує качка.—А що доброго скажете?

—Росказав би багато доброго, та ніколи, бо біжу з двора. А чи не ви ота качечка, що люде кажуть, що нема від неї кращої на ціле село?

Качка аж не стямилась з радощів.

—Та може й я!—каже.

—Та ходім швидче зо мною до двора, бо пані так хоче вас бачити!.. Ви не знаєте, які ви скрізь славні, навіть у дворі за вас знають!

Дурна качка, багато не гадаючи, вискочила на берег, і хитрий лис тоді її за шийку хап!

—Оттак,—каже,—пиха не одному вже шию скрутила.

Г у с и.

Гуси як ідуть у шкоду, так і розмовляють:

—По два на колосок!

По два на колосок!

А тільки вберуться в шкоду, так і закричать усі:

—Всяк собі! Всяк собі!

Пастушка-гусятниця.

Коло річки, коло Бугу

Лужок процвітає;

Там Ганнуся дівчинонька

Гусей виганяє.

Там Ганнуся дівчинонька

Гусей виганяє,

Русу косу заплітає,

Стиха промовляє:

«Ой, пасіться, гусенята,

В зеленому лугу,

А я піді скупаюся

В чистенькому Бугу.

Ой, пасіться, гусенята,

Я не забарюся!

Вмию личко, вмию брови,

Сяду, заплетуся.»

І скупалася Ганнуся

В чистенькому Бугу,

Заплелася, похожає

По рівному лугу.»

Галка і голуби.

Галка догледілась, що голубів добре годують. От вона вибілила собі пір'я і влетіла в голубник. Голуби прийняли її за свою і вона живилась, аж поки не подала голосу. Голуби пізнали її і вигнали. Вона полетіла до галок, галки злякались її білого пір'я і собі прогнали галку.

Г о л у б.

Голуб-голубочок,	Траву колихати,
Сивий буркуночок!	Буйний вітер віє—
Чого сивий голуб,	Крильця заламає;
Із лісу та не літаєш,	Дрібен дощик іде—
Трави не колишеш?	Очі заливає.»
«Ой рад би я літати,	

Стрілець.

Стрілець побачив горлицю на дереві і хотів її устрелити. Уже підняв рушницю і націлівся, коли якось наступив на гадюку у траві. Гадюка його вкусила. Стрілець каже: «Іншому смерть замишляв, а тепер сам загину.»

Чиж і голуб.

Весною чижик молоденький,
Такий співучий, проворненький,
В садочку все собі скавав,
Та якось у сільце й.попав;
Сердега в клітці рветься, б'ється,
А голуб бачить та й сміється:
«А що? попавсь?—от тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
Хоч як би не хитрили,
Бо я не чижик! ні... оце!»
Аж гульк, і сам піймався в сільце...
Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

Діти і гніздечко.

Діти знайшли в саду гніздечко. У йому сиділи молоді пташки. Пташки ще не вміли літати. Діти забрали пташок, принесли до дому і показали таткові.

Татко спитав: «Чи добре було б вашій мамі, коли б хто украв вас із хати?»

Діти відказали: «Ні, мама плакала б.»

Татко знову спитав: «А вам, чи добре було б тоді?»

Діти сказали: «Ні, і ми плакали б і хотіли б до дому.»

Тоді татко сказав: «Таке саме горе буде матері-пташці й сим діткам.»

Діти пожаліли пташок, однесли у садок і посадили у гніздо.

Хлопець та пташка.

Кирик побачив на дубі пташине гніздо та й каже: «Ось я тебе піддиру.» Та й поліз на дуба. А бідна пташка вьється над ним та так жалібно пищить. А Кирик до неї: «Кричи! кричи! Ось я тобі дам гнізда мостить!»

Коли це суха гілка—трісь! та й переломилася. Кирик упав до долу і побився.

Горобець та ластівки.

Одного разу стояв я на дворі і дивився на гніздо ластівок під стріхою. Обидві ластівки при мені полетіли і гніздо зосталося порожнє.

Саме тоді, як вони кудись поділися, злетів з стріхи горобець, стрибнув на гніздо, оглянувся та шасть у гніздо; далі витикнув відтіля свою головку і зацвірінкав: жив! жив!

Трохи згодом до гнізда прилетіла ластівка. Метнулася вона була до гнізда, але тільки побачила гостя, писнула, затріпала на місці крильцями і полетіла. Горобець сидів собі і цвірінкав.

Миттю надлетів табунець ластівок: всі ластівки підлітали до гнізда—немов для того, щоб поглянути на горобця, і знов полетіли.

Горобець не лякався, повертав головку та цвірінкав.

Ластівки підлітали не дарма: кожна з їх у дзьобику приносила грязюки і потроху замазувала щилину гнізда.

Знов улітали і знов прилітали ластівки, і все більш та більш замазували гніздо, і щилина ставала все тісніш та тісніш.

З початку було видно шию горобця, далі вже одну головку, далі дзьобик, а потім не стало видно й нічого, — ластівки зовсім замурували його у гнізді і зі свистом почали кружляти округи хати.

Л а с т і в к а.

Ой, у нас під хатою
Над своїм гніздом
Ластівка малесенька
Шурхотить крилом.
День увесь літаючи,
Ловить комашок,
Носить та годує все
Малих діточок.
З вирію далекого
В рідний край вона
Зараз повернулася,
Як прийшла весна.
В літку звеселятиме
Щебетанням нас,
А минеться літечко,
Прийде зімній час—
Знову щебетушечка
В вирій полетить
Та і знову вернеться
Нас повеселить.

Ластівочко, щебетушко...

Ластівочко, щебетушко,
Де від нас ти, душко, йдеш?
Що ти дітям з того світа,
З теплих країв принесеш?
— Принесу вам весну
красну,

Принесу вам рожинцвіт;
Лиш учіться, діти любі,
Лиш учіться, вчіться! вчіть!
Ой, учіться, любі діти,
Що наука—то й гаразд;
Лан не дасть вам хліба
завше,

А наука завше дасть,
Ой, учіться, любі діти,
Вам подасть наука світ:

Що зіжнеться — то мн-
неться,
Що навчиться—ні! ой ні!

Хто вона?

Лиха зіма сховається,
А сонечко прогляне,
Сніжок води злякається,
Тихенько тануть стане,—
І здалеку бистресенько
Вона до нас прибуде,
Кому-кому любесенько,
А дітям найбільш буде.

Жайворонок.

Жайворонок як летить у гору, то кричить: «нум бить ся, нум биться!» а як вниз—«кій упустив, кій упустив!»

Лебідка.

Пливе лебідка з лебедятами,
З маленькими дитинятами.
«Ненько ж наша, лебідонько,
Погодуй нас хоч з годочок,
Поки вб'ємося в пушечок,
А з пушечку та в пір'ячко,
А з пір'ячка та в крилечко,—
Тоді стріпинею та й полинею
В чисте поле живитися,
Тоді перестанеш, мамо,
Нами журитися.

Лебідь і гуси.

На ставі пишно лебідь плив,
А гуси сірії край його поринали.
«Хиба оцей біляк вас з глузду звів?—
Один гусак загомонів:

—Чого ви, братця, очі так повитріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Своє пиндючить пір'я біле!
Коли б ви тільки захотіли,
Щоб разом тут вся бесіда взялась,—
Ми б панича цього як раз перемастили.
І завелась на ставі герготня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Та мажуть лебідя, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом—і галас трохи стих...
А лебідь плись на дно—і випурнув як сніг.

Ворона у жадобі.

Ворона у жадобі знайшла трохи у глечичку води. Та тільки глечик глибший був, ніж вона дзюбом могла б достати. Пробує тоді вона відтіля воду вилити, та ніяк не по-дужа. Тоді ворона накидала туди чимало камінців. Вода піднялась, і ворона напилась.

Сорока та ворона.

Ворона клює собі щось, а сорока прилетіла до неї та й питається швиденько:

—Чи кисле? Чи кисле?
А ворона одказує з протягом:
—Да-арма! Да-арма!..

Бузько й журавлі.

Унадились журавлі до конопель та й толочать. Поставив хазяїн сітку на журавлів. Журавлі спіймались, а з ними і один бузько уплутався. Прийшов хазяїн брать журавлів, а бузько до нього: «Ти мене пусти, я не журавель, а бузько, мене всі знають і шанують, і мов гніздо у твого батька на в'язу. Та ти глянь—і по пір'ю видно, що я не журавель.» Похитав чоловік головою та й каже: «З журавлями на шкоді попався, так всім вам і честь одна буде.»

Журавель та чапля.

Був собі журавель—і задумав він оженитися. «Кого ж би то взяти? Візьму чаплю!—думає журавель.—Вона мені по мислі! Як раз для мене!» От приходить до чаплі та й каже: «Оце я хочу тебе сватати; чи підеш за мене?» Подумала чапля та й каже:

—Ні, щось я не маю охоти за тебе йти!

—Ну, як не мавш, то не мавш, Бог з тобою! — каже журавель, і пішов собі.

Але згодом роздумалася чапля, приходить до журавля та й каже: «Знаєш що? Я вже роздумалася і вже хочу йти за тебе!»—А!—каже журавель:—ти роздумалась? і я тепер «роздумався»,—не хочу вже тебе брати!»

—Ну, не хочеш, то й цур тобі!—каже чапля; пішла така розгнівана.

Тим часом журавель, як почав знов думати,—розміркувався, іде знов до чаплі: «Вибачай,—каже,—що я тоді так тобі відказав. Тепер я надумався і хочу таки тебе брати!»

—А!—каже чапля:—ти надумався? І я «надумалась», що мені за тебе не йти! Як то можна: я, молода, сама до тебе приходила, а ти мені так прикро відказав! Та, щоб я після сього пішла за тебе? Ніколи в світі! Іди з очей!

Пішов журавель. А чапля як почала думати, як почала думати, та й стала жалкувати: «Що се я нерозумна зробила? На що я журавлеві відмовила? Ну, чи добре ж отак самою жити, без господаря в хаті? Він же приходив, перепрошував! Піду, скажу йому, що вже згожуюсь!»

Пішла чапля; здибалася мов би несподівано з журавлем та й каже йому, що от, мовляв, роздумалася, піде вже за його.

Куди там! Журавель уже і не думає її брати: «Що ж се, каже, таке? ти мені вже двічі гарбуза дала, та щоб я знов тебе сватав? Не хочу!»

—Ну, не хочеш, то нехай же ти згинеш!—каже чапля:—вжеж тепер і не думай, і слова мені не кажи ніколи про своє сватання! Нехай тобі аби що!

Пішов журавель; пішов,—а згодом знов почав думати:

—Отже таки одружуся! Що ж так бурлакувати,—без вірної дружини та без господині в хаті—не добре! Піду до чаплі, перепрошу її гарненько, може піде!

Пішов; але чапля таки затялась, не хоче! А через який час каже, що вже пристає! Ну, колиж знов журавель не хоче її брати! А там, дивись, знов журавель іде свататися, так уже чапля не хоче!

І так вони все ходять та ходять, а побратися ніяк не можуть: коли одно «надумавється», то друге «роздумавється»; та й нема згоди.

От так і ходять до сеї пори!

Лисичка та журавель.

Були собі журавель та лисичка. Ото й зустрілися якось у лісі.

Журавель каже:

—Прийми мене, лисичко, на зімівлю, то я тебе навчу літати.

—Добре,—каже лисичка.

Прийняла його лисичка; от і живуть вони у лисиччиній норі.

Аж дізналися стрільці, що в норі живуть журавель з лисичкою; стали вони розкопувати тую нору. Лисичка й каже до журавля: «Кільки в тебе думок?»—«Десять,—журавель каже.—А в тебе кільки?»—«Одна.» А далі знов каже лисичка до журавля: «Кільки в тебе думок?»—«Десять. А в тебе кільки?»—«Одна.» Тоді знов лисичка каже: «Кільки в тебе думок?»—«Вісім. А в тебе кільки?»—«Одна.» Та так усе лисичка питає журавля, а той усе по одній зменшує. А далі лисичка каже, як уже стрільці ближче почали копати: «Кільки, каже, в тебе думок?»—«Одна,—одказує журавель,—а в тебе?»—«Одна. Яка ж у тебе думка?» А журавель каже: «Така: я ляжу поперед у норі і притаюсь—буду наче неживий; вони мене й візьмуть у руки почнуть роздивлятись, то ти втікай; вони кинуться до тебе,—тоді й я полечу.»

Докопалися стрільці до журавля, взяли його в руки та й кажуть: «От тобі й маєш! Лисиця задавила журавля... киньмо його, то вже наш; докопаймося ще до лисиці.» Тільки вони це кажуть, а лисичка з нори—фіть! і пішла в ліс... А журавель—пррх!—полетів.

Скороговірка.

А ну, скажіте швиденько—тричі: «Перепел підподьомка, перепілка підпідподьомкує, а перепелята перепідпідподьомкали.»

Вчений шпак.

В нашім селі жив старий одинокий дяк. Він любив дітей і дуже кохався в птиці. Ми, малеча, до його вчашали, бо у його була повна горниця всякої птиці: солов'їв, дроздів, овсянок, коноплянок, синиць усяких, снігирів; і все те пищало, кричало, свистіло та цвірінчало. Як увійде було дяк до тієї горниці, то птиця його так і вкрив, посідає на плечі, на руки, на голову. Для нас найдивніший був дяків шпак, котрий говорить умів. Як тільки дяк спитає: «Де ти, шпаче?» то він зараз і одкаже: «Я тут, дяче!» Раз ми прийшли курбою до дяка і з ним пішли у птичню, коли там ковалів Борис. Дяк, не бачучи шпака, гукнув: «Де ти, шпаче?» «Я тут, дяче!» озвався шпак... в Борисовій кешені.

Лисичка й рак.

Зустрілася лисичка з раком. Стала собі, глядить на нього, як він помаленьку лізе, а далі давай над ним насміхатися.

—Ну, та й швидкий же ти, нема що казати! Правдивий неборак! А скажи мені, раче-небораче, чи то правда, що тебе раз у Великодну п'ятницю по дроздці посиляли, а ти аж за рік у Великодну суботу з дроздами прийшов та й ті наперед хати розілляв?

—Може коли й правда була,—каже рак,—а тепер дуже на брехню схожа стала.

—Овва! Значить, ти тепер прудкіший став?

—Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай, побиймося об заклад, що я швидче від тебе до того корчика добіжу.

—Що? що? що?—дивувалася лисичка.—Ти хотів би з мною об заклад бігати?

—Не тільки побіжу, а ще й тобі на один скок випередки дам і швидче тебе при меті буду,—мовить рак.

Побились вони об заклад. Стала лисичка на один скок поперед рака, а рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила лисичка, біжить що-духу, аж курява здіймається. Добігла до мети та й кличе:

—А де ти, раче?—та й обернулася хвостом до мети.

Тоді рак пустився від її хвоста та й каже:

—Та осьде я! Давно вже жду тебе, аж трохи за мету забіг.

Не впусти рака з рота.

Летіла ворона по-над морем; дивиться,—лізе рак. Вона хап його та й понесла через лиман у ліс, щоб, сівши де-небудь на гиллі, гарненько поспідать. Бачить рак, що приходиться пропасти, та й каже вороні:

Ей, вороно, вороно! Знав я твого батька і твою матір, —славні люде були!

—Угу,—відказув ворона, не роззявляючи рота.

—І братів, і сестер твоїх знав,—каже рак,—що то за добрі люде!

—Угу!—гугнуть ворона, а рака кріпкенько держить.

—Та вже хоч вони й гарні люде,—каже рак,—а тобі не рівня. Мені здається, що й на світі нема розумнішого над тебе!

—Еге!—крикнула ворона на весь рот, та й упустила рака в море.

От тим то, як кого одурять похвальбою або облесливою річню, то люде й кажуть: «упустив рака з рота.» А як кого остерегають, то кажуть: «не випусти рака з рота.»

Жаба й віл.

Раз жаба вилізла на берег подивиться

Та й трошечки на сонечку погріється.

Побачила вола

Та й каже подрузі тихенько

(Вигадлива була):

«Який здоровий, моя ненько!

Ну що, сестрице, як надмусь,

То й я така зроблюсь?

От будуть жаби дивуватися!»—

«І, де вже, сестро, нам рівнятися!»...

Казать їй друга почала.

А та не слуха... дметься... дметься...

«Що, сестро, як тобі здається,

Побільшала хоч трохи я?»

—«Та ні, голубонько моя!»

— «Ну, а теперечки? Дивися!»
— «Та годі, сестро, схаменися!»
Не слуха жаба: дметься гірш,—
Все думає, що стане більш.
Та й що собі зробила?
З натуги луснула—та й одубіла.
Такі і в світі жаби є,
Прощайте, нігде правди діти;
А по мені—найлучче жити,
Як милосердний Бог дав.

Голова і хвіст гадючі.

Гадючий хвіст заспоривсь з головою, кому наперед лізти. Голова каже: «Не тобі лізти наперед, бо у тебе не має ні очей, ні вух.» Хвіст каже: «Про те у мене сила,—я тебе соваю; а як схочу та обкручусь круг дерева, то ти й з місця не зворухнешся.» Голова каже: «Розійдемося!»

І хвіст, відірвавшись від голови, поліз сам. Та тільки, як він одліз трошки від голови, заліз у щілину і шурхнув униз.

Комарик.

Дуб на дуба похилився,
Комарь з дуба повалився,
Комарь з дуба повалився.
Упав комарь та й забився.
Упав комарь та й гватує—
Ніхто його не рятує.
Вилетіла мушка з хати
Комарика рятувати,
Летить ліку купувати—
Головоньку смарувати.
Бжолки з поля прилітають,
Плястри з меду прикладають,
Та ніщо не помагає—
Бідний комарь пропадає.
Ой, комарю, рідний брате,
А де ж тебе поховати,
Твої кошти поскладати?

«Поховайте мене в лісі
При зеленому горісі
Та насійте рути-зілля;
Як прийде свята неділя,
Будуть люде зілля рвати,
Комарика споминати:
Десь тут лежить комарище,
Нашій крови піячище;
Десь тут лежать його кости,
Що кусали в такій злости;
Десь тут лежить його труба,
Що упала вчора з дуба;
Десь тут лежать його жили,
Що багато крови пили;
Десь тут лежать його руки,
Що робили стільки муки;
Десь тут лежать його зуби,
Що чинили стільки згуби.
Аміль, аміль, комарище,
Нашій крови піячище!
Не одному грав на носі,
Тепер лежиш у поросі.

Хто витяг?

Воли везли снопи з поля, а комарь сидів у одного вола на розі. Віз загруз у калюжі. Воли потягли з усієї сили і таки витягли на сухе. Тоді комарь сказав: «Хвалити Бога, таки ми гуртом витягли.»

М у х а.

Ридваном їхав пан, і курява стовпом
Од коней та коліс знялася над шляхом;
А муха, сидя на ридвані,
Мов пані,
Подумала: «Яку ж я куряву зняла!»
Втяла!

Мале та шпарке.

Мале, химерне я на вроду,
А хоч кому на ніс плигну
І хоч яку тобі колоду,
Коли захочу, поверну.
(Блоха).

Мурашка й голуб.

Мурашка хотіла напитися і злізла до води. Хвиля плеснула на неї і понесла. Голубка несла гілочку; вона побачила, що мурашка потопає, і кинула їй гілку у воду. Мурашка сіла на гілку і вилізла на суше.—Потім хлопець розкинув сітку на голубку і хотів її піймати. Мурашка підлізла до хлопця і вкусила його за ногу. Хлопець ойкнув і упустив сітку. Голубка почула, знялась і полетіла.

Розумний хробак.

Уліз хробак у хрін та й сидів, а як переліз із хріну у моркву, то й каже:

— Коли б я був знав, що морква солодка, був би давно вліз.

III.

Жолуді та гарбузи.

Хлопець до-схочу набігався по лісі і ліг під дубом одпочити; бачить, а на дубові жолудів сила. Ось він і дума: «Дивне діло: на такому величезному дереві такий маненький овоч росте. От гарбуз бува инший з відро завбільшки, а росте на тоненькій стеблині. Диво та й годі! Як на мою думку, то краще вже гарбузам рости на дубові, а не жолудям.»

Коли це як повійне по дереву вітер,—так жолуді й посипалися з дуба. Один улучив хлопцеві у самісенький ніс та ще й здорово—аж кров пішла з носа.

Хлопець як скочить та за ніс рукою та з-під дерева навтіки: «Ні,—каже,—не дуже гарно було б, як би оце тепер на дубові гарбузи росли.»

Т о п о л я .

По діброві вітер вів,
Гуляв по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий—
На що зеленіє?
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумак іде, подивиться,
Тай голову схилить;
Чабан в ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться—серце нив:
Кругом ні билини!
Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

П і с н я.

Ой, хвалилася та березонька:
«На мені кора та білесенька,
На мені листя та широке,
На мені гілля та високе.»
Ой, як обізветься зелений дубок:
«Ой, не хвалися та березонько,
Не ти свою кору вибілила,
Не ти своє листя широчила,
Не ти своє гілля та височила.
Вибілило кору та ясне сонце,
Широчив листя та буйний вітер,
Височив гілля та дрібен дощик.»

В е р б а.

У вербну неділю вернувся господар з церкви і приніс з собою свячену вербу. Пішов він на город і заткнув ту вербу в землю. Через скільки днів на кілку вербовому почали розвиватися листочки, а там стали рости і гіллячки, а в землю кілок пустив коріння,—почала верба рости. В осени вже чоловік не міг натішитися з свого деревця. Верба з кожним годом розросталась. Хлопці малі грались під вербою, лазили на неї, ламали з неї гіллячки. В літню спеку часто, натовмившись, спочивали в холодку, обідали і полуднували під вербою.

Чоловік той, що посадив вербу,—давно вже помер, а вона все росла. Старший син двічі зрубував все гілля з неї і топив ними. Верба все росла. Обрубають її кругом, зоставлять тільки пень; а вона на весну знову випустить гілля. Зеленіє здалека, укрита густими вітами.

Перестав хазяйнувати і старший син, і село перевели на друге місце, а верба все росла на чистому полі. Чужі люде їздили і рубали її, а вона росла. Грім ударив у вербу, одчавнув цілу половину її і вона з одного боку росла та зеленіла. Якийсь чоловік хотів зрубати її на колоду, надрубав і покинув.

Верба почала підгнивати після сього. Одного літа буря звалила її до долу. Верба держалась на одній корі, а все таки

не всихала, а пишалася вся зелена, як і давно, одягнена пишним зеленим листом. Раз на весні хлопці пасли коней. Стало їм холодно і вони почали розкладати багаття: набрали торішнього бур'яну, наламали сухих гілляк з верби, розіклали все се в дуплі і підпалили. Зашипіла верба спершу, але ж вогонь почав переходити на сухі частини дерева, і вся середина верби потлілась і почорніла. Похилились гіллячки, зів'яли листочки, що ще зеленіли до того. Хлопці погнали коней до дому. Осталось в полі одне тільки напів обгоріле старе дупло вербове.

Дід і хлопці.

Дід садив у саду яблуні. Ішли хлопці, побачили та й кажуть старому:

—Нащо тобі ці яблуні? Ти вже старий, а їм ще довго треба виростати. Не ззіси ти з їх ні одного яблучка.

Дід одказав:

—Не все ж тільки собі робити. Як не ззім,—люде після мене зїдять та й спасибі скажуть.

Ріпка.

Був собі дід Андрушка, а в нього баба Марушка, а в баби дочечка Мінка, а в дочки собачка Хвінка, а в собачки товаришка киця Варварка, а в киці годованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід рискаль та мотигу, скопав у городі грядку велику, гноем трохи попринадив, грабелями підгромадив, зробив пальцем дірку та й посадив ріпку.

Працював дід не марно: зійшла ріпка гарно. Щодень ішов дід у город, набравши води повен рот, свою ріпку підливав, їй до життя охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка була, потому як кулак, потому як буряк, потому як два, а на кінці стала така, як дідова голова.

Тішитись дід, аж не знав, де стати. «Час,—каже,—нашу ріпку рвати!» Пішов він у город—гуп, гуп! Узав ріпку за зелений чуб; тягне руками, уперся ногами, добував сил усіх, сопе, як ковальський міх; мучився-потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дід бабу Марушку: «Ходи, бабусю, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!» Пішли вони у город—гуп, гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за плече—тануть, аж літ тече! Смикає дід ріпку за чівку, смикає баба діда за обшивку, працюють руками, упіраються ногами; промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе баба дочку Мінку: «Ходи, доню, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!» Пішли вони у город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку; тягнуть руками, упіраються ногами; промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дочка собачку Хвінку: «Ходи, Хвіночко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!» Пішли вони у город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за обшивку, дочка бабу за запаску, собачка дочку за спідничку; промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе собачка кицю Варварку: «Ходи, Варварко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!» Пішли вони у город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за хвостик. Тягнуть і руками і зубами, упираються ногами; промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе киця мишку Сіроманку: «Ходи, Сірочко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!» Пішли вони у город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за хвостик, мишка кицю за лапку—як потягли, як потягли, та й покотились.

Упала ріпка на діда Андрушку, дід на бабу Марушку, баба на дочку Мінку, дочка на собачку Хвінку, собачка на кицю Варварку, а мишка шусть у шпарку.

Війна губ та грибів з жуками.

Що то в лісі та за крик?
То задумав боровик
На жуків іти війською
Із громадою грибною;

Посилає посланців,
Геть по лісові гонців,
Щоб трубили, щоб гукали,
Щоби губ-грибів скликади.

Обізвалися опеньки:

«У нас ніженьки тоненькі,
Ми не винні тому,
Не підем на війну!»

Обізвались печерички,
Прехороші молодички:
«Наше діло сторона—
Не про нас ота війна.»

Обізвались маслюки,
Лежобоки-товстюки:
«Та нехай їм, тим жукам,
На що вони здались нам!»

Обізвались синьогубці,
Що сиділи собі вкупці:
«Хай там інших беруть,—
Воюватись ідуть!»

Обізвалися «вужачки»:
«Не поліземо ми рачки!
Там не лізти-рачкувати,—
Треба хутко поспішати.»

Обізвались сироїжки:

«Ми до того торгу й пішки!
Ось ми зараз ідем!
Тільки зброю візьмем!»

Обізвалися рїжки:

«Де вони, оті жуки?
Ось ми зараз ідем,
Їх на роги візьмем!»

Обізвались мухомори:

«Завдамо жукам ми горе!
Ми отрути їм дамо,
Цілі купи вкладамо.»

Обізвались ковпаки,
Запорожські козаки:
«На жуків ми, підем,
Порубаєм—посічем.»

А за ними гірчаки,

Забіяки-парубки,

Загули неначе в дзвін:

«Ой, гіркий буде їм хрін!»

IV.

Весна.

Після Стрітіння стане подувать тепленький вітрець; сонечко, вибравшись у гору уже геть, припікає, а волики стоять біля тину, знай вигрівають свої боки. Незабаром сніжок понявся водою; скрізь вода, степ синіє, як море, а по йому од сонця, як жар, грають іскри. Де набереться у Господа тієї птиці: скрізь летять гуси, журавлі, лебеді; мов яке летюче військо кудись поспішає. Жайворонки щебечуть під небесами, ластівки вьються, бугай гуде у болоті, а біля його знай, раз у раз, свистить вівчарик. Усе живе, усе дише! Через тиждень і не пізнаєш степу—як рута зеленіє. Тільки то там, то там синіє сон та жовтіє горицвіт, по садах цвітуть голубі проліски; і вишеньки, і черешеньки, і груші, і яблоні обкинуті пахучим біленьким цвітом. Там що ранок кує зозуля; цілісінський день висвистує іволга: покинь сани, візьми віз; що вечір співав соловейко, а на вигоні дівчата виводять веснянки, аж округи луна йде.

Яка буває земля.

Усі хлібороби орють землю, та не усі її орють однаково; одні мілко, другі глибоко, одні переорюють кілька разів, другі—один, два. Усе се робить ся від того, що не усюди земля однакова: у одному місці ґрунт глибокий, можна його сміливо орати і глибоко,—підґрунтя не вивернеш; отак бував межи горами або низами, біля річок або озер. А на горах та кручах ґрунт бував мілкий; а це від того, що весняна вода або весняні дощі змивають землю з високих міст та й зносять її на долини. А чим глибший ґрунт, тим краще, бо тоді хліб і трава ростуть вільнійше, більш мають їжі для себе і не так-то швидко вигоряють з засухи, або вимерзають зімою.

Коли вийдемо на оране поле, візьмемо у жменю землі,

почнемо її терти межи пучками та добре до неї придивимося, то побачимо, що у тій землі є маленькі камінці, пісок, м'яка земля її усяке коріння, та усього цього у різних землях неоднаково: у одній більш піску та камінців, у другій більш м'якої землі та коріння. Але в усякому ґрунті, чи багато, чи мало, а завжди знайдемо піску і м'якої землі.

Христос воскрес!

Христос воскрес! Радійте, діти,
Біжіть у поле, у садок,
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий Хрест вінок!
Нехай брелять і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.
На вас погляне Божа Мати,
Радіючи з святих небес...
Збирайтесь, діти, нум співати:
Христос воскрес! Христос воскрес!

Весняний вечір.

Садок вишневий коло хати;
Хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть.
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сем'я вечерея коло хати;
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає;
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх;
Затихло все... тільки дівчата
Та соловейко не затих.

К о с а р і.

Вийшли в поле косарі	І в волочки клали щільно;
Косить ранком на зорі	А в вечері холодком
До обіду покосили,	Клали в копички рядком.
Гострі коси притупили,	Завтра треба рано встати,
По обіді спочивали,	У стіжечки щоб покласти.
Потім коси поклепали;	Як стіжечки покінчаєм—
О полудні гребли сіно	По козацьки погуляєм.

Гей, ну-те, косарі,
Що не рано почали;
Хоч не рано почали,
Та багацько утягли!

Косовиця.

Перед косовицею вештаються чоловіки по ярмарку,— задзвонять косами: той собі: дзень-дзень! той собі: дзень-дзень-дзень! Піднімуть таке, що аж в ушах дзвенить, усе спитує на ус, на зуб, на гроші, чи добра коса, чи не м'ягка, чи не суха, чи дуже підтравна, чи не підтравна. Повернув сюди-туди: ну, се добра буде. Узяв, положив у віз, та й лиш до дому. А як уже настане косовиця, то вийдуть люде у степ. Попереду отаман, заломить бриль на бакир, шаркне по косі разів зо два лопаткою, і пішов косить! За ним другий, третій, усі витягнуться, мов стрічки, по степу, йдуть мовчки, тільки коси блискають, тільки травиця та квіточки лягають перед ними. У долині не далечко підпідьомка перепелиця, а од покосів так і пахне материнкою та чебрецем; під ногами, мов расипане добре намисто, червоніють полуниці. Ось уже вечоріє. Кашовар, почепивши на вила свитку, зійшов на могилу та знай маха, щоб йшли вечерять. Біля куреня уже стоять ваганки повнісінькі галушок з салом, або коли в піст, то з тараньою. Прийшли хлопці, сіли, їдять собі галушки... І пішли розказувать: Семен каже—підкосив деркача, Микита божиться, що накрив було шапкою на яйцях перепелицю, та якось-то вискочила, хтось трохи не наступив на зайця. Сміх, регіт, гудуть, як ті бжолі! А святий вечір сходить на землю і ніч-мати засвічує зірочки на синьому небі.

У р о ж а й.

В чистім полі похожаю,
Скільки зору—оглядаю
Буйні ниви та лани:
Скрізь пишаються вони!

Колос колосу киває,
Колос колосу співає,
Ніби скрізь гуде бджола,
Божа ратайка мала.

Ледве-ледве коливає
Білотурка золота,
І поник густий ячмінь,
Мов йому стояти лінь.

Шелестить овес мітластий,
З вітром бавиться, сріб-
лястий,

І волошка проміж ним
Грає вінчиком дрібним.

Перепілка голосиста
І комашка золотиста,
Жук, метелик той і я—
Всі в степу одна семья.

Всім нам сонце з неба сяє,
Всіх нас степ прийма —
витає

На ясних своїх ланах,
Всі ми в його у гостях...

А над степом вітер віє,
Сяє сонце, землю гріє,
Ходять-грають на корні
Хвилі золота ясні:

Колос колосу киває,
Колос колосу співає,
Ніби скрізь гуде бджола
Божа ратайка мала.

В л і т к у.

В літку дні найдовші, а ночі найкоротші. В петрівку сонце сходить коло четвертої години рано, а заходить по осьмій у вечері. По милих днях весняних надродить тепер велика спека. Як ніч погідна, паде густа роса і покриває землю і рослини. Часто надходять бурі із зливами, громами. Інколи впаде град, виб'є збіжжя і ярину в полі, обломить дерева і нападє великої шкоди. По городах; полях і в лісі повно всяких квіток. Багато мотилів і інших комах у водусі. Доспівають вже деякі ранні овочі і ягоди. Хлібороб чекає на погоду, щоб покосити та сухе сіно звести. По полях доходить збіжжя і настають жнива.

О-полудні стає гаряче; сонечко у горі так і обливає тебе теплом; пішов би куди, так і ноги не несуть. Овечата лежать собі у холодку; воли теж полягали біля ставка; коні, зібравшись до-купи, стоять, понуривши голови, тільки хвостами обгонають оводів. Шпаки—годі вже гулять по степу хмарою—сіли одпочивать біля річки, так і вкрили прездоро-

венну тополю, аж гілля чорніє. На що дике утя—сторожка птиця, та й та забилає собі між ситняг, завернула під крильце головку та й куняє на озерці; кача його вода, мов той цурпалок. Усе одпочива.

Пастушок.

Мені тринадцятий минало;
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було—
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось
І сонце гріло—не пекло.

О с і н ь.

Сонце гріє, вітер віє	На калині одиноке
З поля на долину,	Гніздечко гойдає.
Над водою гне з вербою	А де ж дівся соловейко?
Червону калину;	Не питає—не знає...

Осінні праці селянина.

З початком вересня кінчаються вже літні роботи в полі; хліб до stodil зведений, осталися лише подекуди жовті стернища. Чим пізнійше в осінь, тим коротші дні, тим холоднійше, а в природі сумнійше. Перелетні птахи відлітають в тепліїші краї. Трава і листя на деревах пожовкли, квітки пов'яли. Комахи гинуть або криються під землею на зимовий сон. На полі і в городах пусто. Худоба не виходить вже на пашу, а орач скінчив роботи в полі і вже приймаєть за інші праці, котрих має чимало. Найперше береться він

до оранки нив, на котрих має бути засіяна озимина. Засів озимини розпочинається вже від св. Варфоломія. Кільки днів треба ще хліборобові на сховання окіпних ростин: бараболі, буряків, моркви. Осінь—то багата пора року, але закрутанини дає чимало, бо не лише в полі, але й дома є що робити. До нової сійби треба намолотити зерна і очистити його, бо «яке хто посіяв, таке буде й збирати.» В саду треба ще позбирати пізні овочі, грушки й яблука. І на тім ще не кінець. А вжеж треба оглянути і хату й обору на зіму. Рук і часу не стає, стільки всякої роботи!

Перший сніг.

Малий Андрійко прокинувся вранці і вглядив, що на дворі випав сніг. Він був дуже малий, забув, який то сніг і кричав: «Он скільки цукру розсипано!» Старші брати Андрійка сміялись і внесли йому жменю снігу.

Андрійко лизнув, скривився і каже: «Холодне!» Потім він виліз на припічок і положив сніг на черинь, щоб нагрівся.

Після обіду Андрійко подіз на піч, та як заплаче на всю хату. Мати й питає його: «Чого це ти? що там таке?» А Андрійко каже: «Сніг хтось забрав; я положив гріться!» Усі за-сміялись, а Андрійко дивився на них і не знав, чого вони сміються.

Колядки.

Нова рада стала:	На колінка упадають,
Як на небі хвала,	Бога вихваляють:
Над вертепом зізда ясна	«Просим тебе, царю,
Світу возсіяла.	Небесний наш дару!
В Давидовім дому	Даруй літа щасливії
Вигравають Йому;	Сьому господарю!
На всі струни ударяють,	Сьому господарю,
Бога вихваляють.	Йй його господині—
Пастушки з ягнятком	Даруй літа щаслива
Перед тим дитятком	Всій його родині!»

На новий рік.

Сійся, родися, жито, пшениця
Й усяка пашниця.

На щастя, на здоровля,
На новий рік,
Щоб краще вродило, як торік.
Коноплі під стелю, а льон по коліна;
Щоб у вас хрещених головка не боліла!
Будьте здорові, з новим роком, з Василем!

Щедрівка.

Погас учора день,	Що дав Старенький Рік,
Заплакав Рік Старенький;	Те бачили і знають;
Сьогодні розсвіло—	Що ж Молоденький дасть—
Сміється Молоденький.	Сьогодні не питають.
Старенького нам жаль,	І празникує люд,
А плакати не годиться,	Вигукує раденький:
Бо Молоденький Рік	„Прощай, Старенький Рік!
Почне на нас свариться.	Здоров був, Молоденький!“

V.

Учітеся!

Учітеся, брати мої,
Учитесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.

Не цурайтесь того слова,
Що мати співала,
Як малого повивала,
З малим розмовляла.

Школа.

Прийшла Катря з школи. Питається її маленький братик Василько: «Що ви робите в школі?» Катря відказала: «Ми вчимося читати, писати і лічити.» Питається Василько: «На віщо ви вчитеся?» Відказала Катря: «Ми вчимося на те, щоб бути розумними і добрими.»

Рівна спадщина.

У одного купця було два сини. Старшого батько любив і хотів усе своє добро віддати йому. Матері жалко було меншого сина. Вона прохала батька, щоб він до якого часу не казав синам, як він їх ділитиме; вона хотіла якось зрівняти обох синів. Купець її послухавсь і нічого не казав.

Одного разу мати сиділа біля вікна і плакала. До вікна підійшов подорожній і спитавсь: чого вона плаче? Вона сказала: «Як же мені не плакати? Обидва сини мені рівні, обох люблю однаково; а батько хоче одному синові усе віддати, а другому нічого. Я прохала чоловіка, щоб він нічого не казав синам, поки я вигдаю, як пособити меньшому. Але ж грошей своїх у мене нема; я не знаю, що його й робити.» Подорожній сказав: «Тут легко пособити: піди і скажи синам, що старшому буде усе, а меньшому нічого, і тоді у обох буде рівно.»

Мати послухалась. Менший син як дознався, що у його нічого не буде, пішов у чужі краї і вивчивсь ремеслам і наукам. Старший жив з батьком і нічому не вчивсь, бо знав, що буде багатий.

Як батька не стало, старший не вмів нічого робити і скоро прогайнував усе своє добро. А менший, вернувшись до дому, знав і ремесло, і науку, робив і забагатів

Вчений син.

Син учивсь у городі і приїхав на літо до батька у село. Батько й каже: «А візьми лиш, синку, граблі та підемо сіно гребти!» А син задер до гори ніс та й каже: «Я вчивсь усякої науки, а всі мужичі слова позабував: що таке граблі?» І пішов геть по двору,—ходе і руки назад позакладав. Коли як наступить на граблі, а вони його як луснуть по лобові! Він тоді одразу і згадав усі мужичі слова, та як крикне: «От, прокляті граблі! І хто їх тут кинув!»

Окуляри.

Росходився мужичок
Аж гвалт дякувати,
Та одна йому біда:
Не вмів читати.

До граматки б? та куди!
Не того він хоче;
Він гадає чим другим
Просвітити очі.
«Не вмів ж так старий дяк
Стрічки розібрати,
Окуляри ж як візьме—
То куди читати!

Отак і я заведу
Кондаки й тропарі,
Тільки піду та куплю
Такі окуляри!»
Пішов мужик до крамниці,
Ріжні вибирає...
Що на очі накладе,—
То все не читає,
Далі соті з носа зняв
І об землю вдарив,
Росплатився та й пішов
Сам без окулярів.

І на проводи сказав
Хрещеному люду:
«Окулярів не купив
Та й дяком не буду!»

Як чоловік поділив гусей.

У одного бідного чоловіка не стало хліба. От він і на-
думав піти попросити хліба у пана. Але ж щоб було з чим
іти до пана, він поніс йому гусака. Пан взяв гусака і каже
тому чоловікові: «Спасибі тобі; тільки не знаю, як ми поді-
лимо твого гусака. У мене жінка, два сини і дві дочки. Як
би його поділити так, щоб всім добре було?» Чоловік поду-
мав та й каже: «Я поділю.» Взяв ніж, одрізав голову і каже
панові: «Ти усьому в хаті голова,—то нехай тобі голова бу-
де.» Потім одрізав задок і дав пані: «Вам,—каже,—дома си-
діти, за добром хатнім глядіти.» Потім одрізав ноги і подав
синам. «Вам,—каже,—ніжки: топтати батьківські доріжки.» А
дочкам оддав крила: «Ви незабаром полетите з дому, то от
вам по крильцю. А останнє візьму собі!» і взяв собі цілого
гусака.

Пан засміявся з такої вигадки і дав чоловікові хліба й
грошей.

Прочув багатий чоловік про це і взяв п'ятеро гусей та
поніс до пана.

Пан каже: «Спасибі за гусей. Та от у мене жінка, два
сини, дві дочки, всіх шестеро,—як би нам поділити гусей
між собою?»

Став багатий міркувати і нічого не придумав.

Послав тоді пан по бідного чоловіка і сьому звелів по-
ділити. Бідний взяв одну гуску, дав панові та пані і каже:
«от тепер вас троє з гускою»; другу дав на синів: «і вас,
—каже,—троє»; третю дав дочкам: «і вас троє»; а собі взяв
дві гуски: «от,—каже,—і нас троє... всім однаково.»

Пан дуже звеселився, дав бідному ще грошей і хліба, а
багатий пішов до дому, облизня спіймавши.

Кого слухати?

Вертався чоловік із городу з базару з сином. Туди
поїхали возом, а в городі віз поламався, так вони у знайо-
мого чоловіка віз покинули, а самі пішки йдуть і коня за
поводи батько веде; шкапа у їх поганенька. А йти було
кально, бо був дощ. Зустріва їх чоловік і каже: «От розум-
ний! Коня веде, а сам пішки по калюці йде!»

Батько й думає: «Адже правду чоловік каже,—ану лиш я сяду.» Узняв, сів на ту шакапину, а син позаду йде,—хлопець років п'ятнадцяти. Коли се стрівається їм другий подорожній: «От,—каже,—старий, а не розумний: сам здоровий їде, а хлопець теліпається по грязюці—ледве ноги волоче.» Тоді батько подумав: «Воно таки й правда, що Грицько втомився!» Та до сина: «Сідай, сину, ще ти!» Зліз з коня; син сів, поїхав, а батько йде пішки.

Не проїхали й гони, аж знов чоловік на зустріч, поглянув на їх та й каже: «Ото,—каже,—такий старий та мучиться, плентаючись по грязюці. Узняв би та й сів удвох із хлопцем.» Батько й каже: «А воно таки й правда: на те й коняка, щоб нею їздить.» Сів удвох із сином на коня.

Їдуть, а шакапина погана, а грязюка така, що коняка ледве суне. А от уже до своєї слободи доїзять. Люде їх перестрівають, сміються: «Ото які, і жалю в їх немав: обидва на коняку вилізли—мало-мало не задавлять.» Зліз тоді батько з коня та вже не знає, що й робити. «Нічим не догодиш,—каже: тільки й зосталось самому нести коняку.» А син каже: «То й понесім, тату, може ще люде посміються.» Тоді батько: засміявся та й каже: «А правду, синку, кажеш: людського балакання не переслухавш. Що б було робити так, як самі знали, а не так, як люде казали!»

Угадки.

Казав один чоловік: «У мене три сини, та всі три угадки. Скаже один, що буде дощ, другий—що буде хмарно, третій—що буде година,—так которий і вгада.»

Тіснота.

Іхав чоловік великим шляхом та проїздив поуз верству. Коло верстви дорога була накочена,—він і зачепивсь за верству. От став тоді та й каже: «Ну й тіснота! Ніде й возом проїхати!»

Голодний.

Ліг голодний чоловік спати. Приснився йому кисіль, а ложки не було. «Еге,—каже чоловік,—у друге буду розумній-

ший.» Ляга він спать на другу ніч і ложку під голову кладе, але кисіль удруге не приснився.

Т е п л о.

Заночував один чоловік зімою надворі у драній свитині. Прикрився неборак вятириною, сидить, зубами цокотить. Він просунув палець кріз вятирину та й каже: «І тут не тепло, а якже то там!»

Баба та чоловік.

Іде баба на базар. Іде чоловік.

— Сідайте, бабо, підвезу вас!

— Та ніколи, синочку, їхати,—треба поспішатись.

В с е л і.

Бабо! а де живе старшина?

— Ідьте, серденько, навпростець, а там живе Андрій Швець, а там круто — соб, живе Кулина Вакуленкова: її чоловіка торік взяли в салдати... а там проваллячко, а за проваллячком—гульк—по городу ходить сива кобила, а на призьбі лежить руда собака: ото, серденько, й старшина живе.

Не мої ноги.

Серед ліса, серед гаю

У недіleshній обід

Ліг чоловік у чоботях,

Прокинувся без чобіт.

Прокинувся, протер очі,

Разів кілька позіхнув,

Разів кілька босі ноги

З подивлінням повернув.

«Не мої це,—каже,—ноги,

Присягаю на чім світ,

Бо мої в чоботях були,

А ці—босі, без чобіт.»

П і д к о в а.

Трапилось крамареві на однім ярмаркові добре покрамарювати. Розпродав він увесь крам, набив кишені грішми, сів на коня та й поїхав до дому, бажаючи за сонця прибути. Опівдні заїхав крамар у город. Спочивши трохи, він почав збиратись у дорогу і звелів привести коня. Конюх, підводячи

коня, й каже крамареві: на лівій задній нозі в підкові не хвата одного ухналя.—То пусте,—одмовив крамар,—мені лишилось тільки шість годин їхати, а до того я ще й поспішаюсь. Над вечір крамар знову схотів одпочити і звелів дати коневі вівса. Через який час до нього приходить конюх та й говорить:

—Пане, у вашого коня на лівій задній нозі немає підкови, то може звелите його підкувати?—То пусте,—відповів крамар,—я незабаром буду дома, а тепер мені треба поспішати. Поїхав він далі, та не далеко заїхав: кінь почав кульгати, а потім і спотикатись. Крамар не зважав на це і все поспішався. Кінь спіткнувся, переломив собі ногу та й упав: Треба було крамареві кидати коня та йти пішки до дому. Іде крамар та й міркує собі: «І все це лихо трапилося через того капосного ухналя!»

Батьків заповіт.

Умірав батько тай каже синові: «Сину мій, уся моя худоба—і хата, і воли, і коні, і комори—усе твоє. Тільки памятай мій заповіт: живи своєю працею та своїм розумом; нікому не скидай шапки у будень, їж поляницю з медом і надбавш ти ще більше, ніж я надбав.» От як умер батько, син зараз так і почав робити, як батько сказав: нікому не скида у будень шапки та й їсть паляниці з медом. Минув рік—поменьшало трохи худоби; минув другий—уже й воли попродав,—сама коняка у дворі. Бачить син, що лихо, та й замислився: «Що ж се воно таке? Казав батько, що надбаю більш, ніж він надбав, аж воно й батьківщини вже поменьчало.» Думав, думав, а далі пішов до дядька, розповідав йому про свою біду, питається, що йому робити. Дядько йому й каже: «Та й розумний же ти вдався! І того не розібрав! Виїзди на роботу в поле, чи ще куди, раніш од усіх—от і не будеш нікому скидати шапки у будень, а тобі скидатимуть, як їхатимуть повз тебе, а ти робитимеш. А до дому приїзди пізніше—от воно тобі хліб здаватиметься такий смашний, як паляниця з медом, отоді й надбавеш ще більше, ніж батько.»

Син послухався дядька, і почало тоді його господарство кращати.

Своє гляди, а чуже бережи.

Пішов один чоловік позичати воза, а той, у кого він позичав, помітив уже його тай каже: «Та я б тобі, сину, дав, та ти, орючи, як рубаєш що або притесуєш, то далеко дуже од воза одходиш.» «Е, ні, дядечку, їй-Богу! Що не рубаю, то все до колеса.»—«Тим то, як тобі давав той раз, то все обіддя було порубано! Іди ж собі та більше і не вертайся бо ти не по хазяйські робиш.»

Мудрий коваль.

Був собі коваль такий мудрий, що взявся лемеші чоловікові кувать, та багато заліза зіпсував, перепалив. Тоді й каже чоловікові: «Ні, чоловіче, скую тобі сокиру!»—«Та чи сокиру, то й сокиру!» каже той. Кує, кує коваль. «Ні,—каже не сокиру, а серп!» А далі,—вже швайку, а далі й пшик: розпик залізця шматочок, що зосталось, та в воду—«от тобі, каже, й пшик!»

Хворий.

Питався батько у сина: «Що це тобі, синашу, сталося? Чи ти хворий, чи що? Бо ти ж таки нічогісінько не їси. Чи ти сьогодні що їв?» А син каже: «Ні, тату. Тільки дали мені мати вранці хліба окрайчик, та черствий дуже; так я хотів розмочити його у відрі, а він не вліз,—так я його сухий і згриз. Більше нічогісінько не їв.»

Приказки про науку та розум.

Наука—штука.—Хто не вчивсь, не буде знати.—На те коня кують, щоб не спотикався.—Вчитися ніколи не пізно.—Шануй учителя, як родителя.—За школярську науку цілуйте, діти, батька й матір в руку.—Аз, буки—бери—граматку в руки.—Лучше сороці без хвоста літати, аніж письменному уміти читати, та не уміти писати.—Людей питай, а свій розум май.—Не позичай у сусіда розуму.—Вчися чужого розуму, та свого не згуби.—Всього треба вчитися.—Вчися азбуки, прийде хліб у руки. Вчися змолоду, не зазнаєш на старість голоду.—Не кайся рано всіати, а молодим учитись.

Приказки про працю.

Хату руки держать.—Як їсть, то впріє, а як робить, то змерзне.—Де господар не ходить, там нивка не родить.—Хто пізно встає, в того хліба не стає.—Трудяща копійка годує до віка.—Як дбавш, так і маєш.—Хто робить, той голодний не ходить.—Буде той голоден, хто жнивами ішукає холодочку.—В умілого руки не болять.—Лінивий двічі робить, скупий двічі тратить.—Ледачому всюди зле.—Попрацюй гіренько, тоді буде солоденько.—Праця—то здоров'я, лінивість—то хвороба.—Богу молись, а сам стережись.—Роби, небоже, то й Бог допоможе.—Боже, поможи,—а ти, небоже, не лежи.

Як треба жити.

Жив собі один чоловік, хазяїн. Був він дуже праведний і такий старий був, що вже й правнуків діждав. І всі його, і свої й чужі, любили й поважали, і як кому треба було в якому ділі поради, то вже до його йшли радитися.

Прийшов час умірати старому. Позбірались коло його і свої, й чужі, всі плачуть, прощаються з дідом. Почав він з дітьми прощатися. Старший син заплакав та й каже: «Тату, навчіть мене, як мені жити без вас на світі.»

А старий каже йому: «Як ти, сину, народився на світ, так ми всі раділи, а ти плакав. Живи ж так, щоб як доведеться тобі вмірати, так щоб усі плакали, а ти один радів.»

Помер дід, а слово його впало людям у душу. Тим не забули діда, і досі про його згадують та про його науку кажуть.

Два купці.

Один бідний купець їхав у дорогу і віддав увесь свій залізний крам до схову багатому купцеві. Як повернувся він, то прийшов до багатого купця і просить назад своє залізо. А багатий купець уже попродав усе те залізо і не хотів вертати за його гроші та й каже: «Та тут така халепа з твоїм залізом.» Той питається: «Яка?» Багатий каже: «Та я його поскладав у комору, а там мишей багато. Вони все залізо поточили.» Бідний мовчав. Багатий знову каже: «Я сам ба-

чив, як вони точили. Коли не ймеш віри, піди, подивись.» Бідний не схотів змагатися і сказав: «На віщо дивитися?» Я й так вірю. Бувай здоров!» І бідний купець пішов.

На вулиці він побачив, що грається хлопчик, багатого купця син. Бідний купець пожалував хлопця, узяв його до себе на руки, і хлопець пішов з ним.

Другого дня багатий купець стріва бідного і розповідає про своє горе, що у його син пропав, і питається: «Чи не бачив де або чи не чув від кого?» Бідний купець і каже: «А вжеж бачив учора, як виходив од тебе: бачу,—шуліка налетів на твого сина, ухопив його й поніс.» Багатий купець расердився та й каже: «Сором тобі з чужого лиха глузувати! Де ж таки видано, щоб шуліка хлопця міг занести!» Убогий каже: «Ні, я не глузую. Хіба ж то дивно, що шуліка хлопця заніс, коли миші сто пудів заліза зїли? Усякого бува!» Тоді багатий купець зрозумів і каже: «Та миші не їли твого заліза, я його продав, а гроші тобі віддам удвоє.» «А коли так,—каже убогий,—то й шуліка твого сина не заносив, і я його тобі верну.»

Б р а т и.

Колись жили два брати, обидва жонаті. У молодого було четверо дітей, а у старшого дітей не було. Після батька вони землі не ділили, сіяли умісті, а хазяйство нарізно було.

Ото одного разу посіяли вони хліб. Хліб поспів, вони його скосили, звезли і поділили рівно на кожного брата. Прийшла ніч. Не спиться старшому братові і дума він: «Чи добре ми хліб поділили? У брата сімя велика, йому на дітей багато хліба треба. Піду зараз, доложу йому з свого хліба так, щоб він і не знав.» І пішов, і так зробив.

А меньший брат прокинувся у ночі і теж почав думати, чи до ладу вони хліб поділили. І спало йому на думку: «Ми з жінкою обоє молоді, при здоровлі, і діти на поміч ростуть, є кому робити; а брат один з жінкою і кволіший од мене: треба йому хліба од себе докласти!» Устав у ночі і переніс хліба з своєї частини у братову.

Уранці дивляться брати: обидві частини рівні. Здивувались брати, а нічого один одному не сказали: Другої ночі

вони знову теж саме зробили і знову не в один час, і не зустрілись. І знову обидві частини рівні були. І так багато разів вони один одному хліб посилали, аж поки не зустрілись. Тоді дознались брати, чого у їх хліба усе рівно було. І так усе життя вони по братському жили, один одному у всьому пособляючи.

Ведмедик.

На муріжці, серед двора,
Гуляла дівтора;
Гостинчики переглядала,
Що матінка подавала.
«Нум у ведмедика гулять!»
Сусідній хлопчик став казати.
«Нум, нум!» всі почали кричати.
«Ведмедиком лежати буду я,—
Вигадує хлопя:
Гарчатиму на вас, мов хочу похапати,
А ви кажіть мені: «Ведмедику, цить, цить!»
У рот гостинчики потрошечку кладіть.»
Послухали, усі до-купи збились
І у ведмедика гуляти заходились.
Лежить Ведмедик і гуде,
А дівтора у рот йому кладе.
Потрошку та по половинці
Поодавали всі гостинці.
«Тепер ви кидайтесь Ведмедика побить!»—
Навчає хлопчик:—віточки беріть!»
І діти віточки побрали,
Ведмедика ганяти стали.
Ведмедик хитрий скік та скік,
Туди-сюди і, сміючись, утік.
Ведмедика нема, гостинчики пропали,
І діти матері жаліться стали:
«Ведмедик, мамо, обдурив,
Гостинчики поїв»...
А в реченнях слізоньки блищали...
«А на що ж ви йому давали?—
Ото з дурлигою не знайтесь
І у ведмедика не грайтесь».

С и н и ц я.

Синиця славу розпустила,
Що хоче море запалить,
Що море буцім-то згорить,—
Така, бач, є у неї сила.
За вітром слава полетіла
По всіх усюдах і кутках,
По байраках і по садках,
Далеко—аж за синє море...
Усім, хто був на морі, горе;
А ну—до берега тікати,
Мерщій добро своє ховати
Геть од синиці.—
Як назліталось тії птиці,
Як назбиралось звірей,
людей,
Дивитися на чудасію!..
А пересудливі жінки
Побрали ще й ложки,
Бо мали ту надію,
Як море стане закипати,

Щоб юшки добре посьорбати.
От ждуть вони, стоять.
«От-от уже почне кипіть,—
Хто небудь нищечком мовляє,—
Ось цитьте, зараз запалає...»
А море все собі гуляє,
І не кипить, і не горить.
Так що ж синиця? — Та
мовчить!
І запалить не запалила,
А тільки слави наробила
Та з-сорому й сховалася
кудись.
За сю дурницю
Полаяли синицю —
Та й розійшлись.
Яка ж в сій байці, братця,
сила?
А та: ніколи не хвались,
Покли гаразд не зробиш
діла.

Добре торгувалось.

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці,
Ходив чумака з мазницею
Помежи крамниці.
І в крамницях, куди гля-
неш—
Сріблом-злотом сьє,
А йому то і байдуже:
Він дьогтю питає!
Рсготять купці що-сили,
А він тільки сплюне
Та й до другої крамниці,
Багатшої, суне.
В найбагатшій крамниці

Два купці сиділо,
І туди чумака заходить
З мазницею сміло:
«Добрн-день вам, добрі
люде!»
Та й зачав питати,
Чи нема у них принаймній
Дьогтю де продати.
«Нету! нету!—купці
кажуть
Та ще й ї сміються:
—Здесь не дьоготі, только
дурні
Адні продаються!»

А чумак їм: «То нівроку-ж   Що йно два нас таких гарних
Добре торгувалось,   На продаж осталось.»

Людська правда.

У одному селі був собі чоловігя: і робітник добрий, і хазяїн гарний, та тільки вбогий. З розумом був чоловік, та тільки ніхто його не слухав. Чи в беседі де, чи в збірні, то він було все мовчить. Багатирі просторікають, розводять речі, кричать, сказано—багатирі, а громада слухає та тільки потакує: «так-таки, так! Еге ж, еге!» То сей було чоловік инколи й не втерпить і вирветься з яким там словом. Так що ж? Зараз його й спинять: «Та ну! Що ти тямиш? Коло себе гляди! Хіба ти що знаєш? Хто тобі повіре?» Та так його зневажать, що він і назад, мусить мовчати.

От прийшлося... Той чоловік став розживатись потроху. Чи йому пощастило в ділі, в заробітках, хто його зна. Став він розживаться і де далі, то все придбав,—до того, що вже й багатенький став.

Почали завважати, що вже він не голий робітник, а вже справжній господар; що вже в його і худоба, і хата, і поле є, сказано, обріс чоловік. Як стали те помічати, то й стали до його прихильніші. Уже й признаються до його, і шанують, і радяться. Далі, став він уже і в шанобі; уже до його не так, як перше: ти, Андрію! А вже: ви, Андрію Семеновичу! Пожалуйте! не те, що...

От, якось там прийшлося, треба було вибрати нового голову, так громада зібралась та й вибрала сього чоловіка головою. Он як! Як вибрали його головою, так він і не відмагався, Подякував і згодився.

От раз зібрались до його приятелі-гості. Він їх шанує, частує. Гомонять то про се, то про те, а він і каже: «Чи ви знаєте, яка мені кумедна причина склалась?»

—А яка?—кажуть.

—Та далєбі чудно й казати. Як їздив я оце в город, то купив собі новий леміш. Хоча в мене й є дома ще добрий, можна б і не купувати та я бачу, що добрий та ще й поцінно; думка така, що запас біди не чинить.

—А вже ж,—кажуть, так!

—Ну, купив, привіз до дому, та й положив у коморі. Нехай, думаю, лежить, поки знадобиться. Лежав він тиждень, може й два; я й байдуже... Коли вчора увіхожу в комору, дивлюсь, аж мій леміш погризений! Я до його... Коли миші... Чисто тобі погризли так, що тепера лежить, зовсім не годиться, хоч покинь. От-таке то!

Тут гості почали: хто каже: «Е, миші такі: воно хоч і маленьке, а зубинята там такі, що нічого не клади,—погризуть.» Інші: «Так, так!» І ні один не сунувся навіть подумати, чи правду говорить чоловік, чи може так собі вигадув? Усі потакують, та мишей лають, та способи пригадують, як би мишей здихаться, що дуже шкідлива твар.

От той чоловік слухав-слухав, та як засміється: «Які ви чудні! Який був я, згадайте, за п'ять год? Був я чоловік бідний, то було инколи як устряну до вашої ради, що ви гомоните та радитеся проміж себе, та бовкну було яке слово, то ви зараз: та йди геть, хто тобі повірить? А тепер?... Де ж таки видано, щоб миші ззіли леміш? Хіба ж то можна? Він же залізний!...» Та й замок. А гості всі: хто їв, хто пив, так і поприкипали на місці. Ні пари з уст. Та нічого й казати, бо сором...

Батькова наука.

Батько навчав синів, щоб жили дружно. Сини не слухались його. Він звелів принести віник та й говорить: «Переломіть його!» Почали сини ламати. Довго силкувались і нічого не могли зробити.

Батько розірвав мотузок на віникові. Віник розсипавсь. Батько звелів ламати по одній стеблині. Сини дуже легко все поламали.

Каже тоді батько: «Коли будете у злагоді жити, ніхто вас не подужа; а коли розрізнитесь, то кожного з вас по одній ці так легко буде подужати, мов переломити стеблинку.»

Два Товариші.

Два товариші дорогою ішли, один ціпочок ніс, другий рушницю. Той, що рушницю ніс, спинився раптом бо углядив, що ведмідь виходить їм назустріч. Він,

крикнув і мерщій на дерево поліз. Другому пізно вже було тікати, але прийшло йому на думку, що мертв'яків ведмеді не їдять, простягся на дорозі, прикинувся мертвим. Зближився ведмідь, навкруги обійшов, понюхав, поторкав і тихою ходою потяг у ліс. Побачивши, що вже ведмідь убрався, прийшов і той, що на дереві сидів, та й каже, сміючись: «А що тобі ведмідь казав на вухо?» «Він радив не дружити з таким, котрий товариша кидає в пригоді.»

Приказки.

Хто чисте сумління має, той спокійно спати лягає.— Щирому й Бог помагає.— Не чини лихого, не бійсь нікого.— Ліпше чесно, як безчесно.— Не той убогий, що мало має, а той, що багато жадає.— Скупий два рази тратить, а голодний буває.— Не жалій ухняля, бо підкову загубиш.— Скупий складає, а щедрий споживає.— Схаменіться, будьте люде!—бо лихо вам буде.— Слово жорстоке здвигає гнів. Срібло-злото тягнуть людину в болото.— Не дивись виско, бо заборшиш око.— Хто високо літає, той низько сідає.

Р І Д Н Е.

Мама.

На ярмарку дитина відбилась якось од матері та й плутається між народом. Зблукалося бідне, плаче, бігає, шукає матері. Питають люде у дитини:

—Яка ж твоя мама, дитинко?

А дитина крізь сльози каже:

—Хіба ж ви не знаєте? Моя мама та, що за всіх найкраща.

Добра дитина.

У малого Петруся занедужав батько. Слабість була тяжка і тяглась довго. В хаті не було нікого, крім матері і Петруся; вони коло хворого ходили. Але мати виходила часто до господарства; тоді Петрусь оставався сам, пильнуючи, чи не треба чого батькові.

—Петруню!—сказала раз мати.—От тато заснули; я піду в город накопати картоплі, а ти останься з татом.

—Добре!—сказав Петрусь, і мати вийшла.

Небавом затупотіло щось на дворі. Петрусь підбіг до вікна, а то сусідів Василь веде коней до води.

— Петре!—сказав Василь.—Ходи, сідай на коня, поїдемо на річку!

Петрусь любив їздити верхи, та й миттю скочив до Василя. Та лиш стрібнув на коня, оглянувся, побачив хату і пригадав собі хворого батька. Зараз зліз і сказав до Василя:

—Ні, не поїду: тато хворі, а в хаті нема нікого.

— Та ми небавом вернемось!—казав Василь.

—А хоч би й за хвилю!—відповів Петрусь.—Тато ходили коло мене ціле життя, а я би не мав одної годинки коло них посидіти? Ні-за-що в світі того не зроблю!

І побіг назад до хати.

Почула се мати, вертаючись з города, і аж заплакала з радості. Обняла добру дитину і сказала ласкаво:

— Іди ж тепер, сину, іди! Василь ще чекає, я остануся вже дома.

— Тепер, то що иншого!—відповів Петрусь і весело скочив до Василя.

Телесик.

Жили собі дід та баба, і був у їх хлопчик Івашко. Вже так вони його любили, так кохали!

От, як підріс він, то й каже:

—Зробіть мені, тату, золотий човник і срібнеє веселечко: буду я рибку ловити та вас годувати!

От дід і зробив золотий човник і срібнеє веселечко, спустили на річку,— він і поїхав. То оце він їздить по річці, ловить рибку та годує діда й бабу, наловить та віддасть—і знову поїде. А мати йому їсти несить... Та й каже:

—Гляди ж, синку, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі!

От, мати наварила йому снідати, принесла до берега та й кличе:

--Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

Телесик почув.

—Ближче, ближче, човнику, до бережка,—це ж м.я матінка снідати принесла!

Пливе... Пристав до бережка, наївся, напився, одіпхнув золотий човник срібним весельцем і поплив далі рибки ловити..

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, та прийшла до берега, та й давай гукати товстим голосом:

Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

А він чув...

—То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем,—човник і поплив.

Змія бачить, що нічого не рдіє, та пішла до коваля.

—Ковалю, ковалю! скуй мені такий тоненький голосок, як у Телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до бережка й стала кликати:

—Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

А він думав, що то мати: «Ближче, ближче, човнику, до бережка,—то ж мені моя матінка їсти принесла!» Та й приплив до бережка. А змія його хап!—з човна та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати:

—Зміючко Оленко, одчини!

Оленка й одчинила; вона ввійшла у хату.

—Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гостей покличу та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей.

От Оленка натопила піч так, що аж каміння розпадається, а тоді й каже:

—Сідай, Телесику, на лопату!

А він каже: «Коли ж я не вмію,—як його сідати?»

—Та вже сідай!— каже Оленка.

Він і положив на лопату руку. «Так?» каже.

—Та ні бо: сідай зовсім!

Він положив голову: «Отак може?»

—Та ні бо, ні! сідай увесь!

—А як же? хіба так?—та й положив ногу.

—Та ні бо, — каже Оленка, —ні! не так!

Ну, так покажи ж, — каже Телесик, —бо я не знаю як.

Вона й стала показувати, та тільки сіла, а він за лопату та й укинув її в піч і заслінкою піч затулив; а сам замкнув хату, зліз на превисоченного явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями.

—Зміючко Оленко, одчини!

Не чуть.

—Зміючко Оленко, одчини!

Не озивається.

—От вража Оленко—вже десь повіялась.

От, змія сама одчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Одслонила змія заслінку, виняла з печі та й їдять,—думали, що Телесик. Попоїли добре, повиходили на двір, та й качаються по траві.

—Покочуся, повалюся, Телесикового м'ясяця наївшись!

А Телесик із явора: —

—Покотіться, поваліться, Оленчиного м'ясяця наївшись!

Вони слухають... «Да се?» Та знов:

—Покочуся, повалюся, Телесикового м'ясяця наївшись!

А він знову: «Покотіться, поваліться, Оленчиного м'ясяця наївшись!» Вони тоді: «Що воно таке?» Давай шукати, давай дивиться, та й угляділи Телесика на яворі. Кинулись до явора та й почали його гризти. Гризли-гризли, аж зуби поломали,—а не перегризуть. Кинулись до коваля:

—Ковалю, ковалю, покуй нам такі зуби, щоб того явора перегризти!

Коваль і покував. Вони як почали знову... От-от уже перегризуть... Коли летить табун гусей. Телесик їх і просить:

—Гуси-гуси, гусенята!

Візьміть мене на крилята

Та понесіть до батенька,

А в батенька їсти й пити,

Ще й хороше походити!

А гуси й кажуть: «Нехай тебе середні візьмуть!» А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун гусей. Телесик і просить:

—Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть: «Нехай тебе задні візьмуть!»

А явір аж тріщить. Одпочинуть змії та й знов гризуть, одпочинуть та й знов... Аж летить іще табун гусей. Телесик так їх просить:

—Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

І ці кажуть: «Нехай тебе задні візьме!» Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик,—от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти! Коли це летить собі одним одно гусеня: одбилось—насилу летить. Телесик до його:

—Гуся-гуся, гусенятко!
Візьми мене на крилятко
Та понеси до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

От воно: «Сідай!» каже та й ухопило його на крила. Та втомилось сердешне, та так низько несе. А змія за ним —чи не вхопить його, —женеться. Та таки не наздогнала. От воно принесло та й посадовило Телесика на причілку знадвору, а само ходить по двору, пасеться.

От сидить Телесик на причілку та й слухав, що в хаті робиться. А баба напекла пиріжків та виймає з печі й каже:

—Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору: «А мені?»

То це вона знову виймає пиріжки та:

—Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!»

А Телесик знов: «А мені?»

Вони й почули. Що се?

—Чи ти чуєш, діду, щось наче гукєє?

—Та то,—каже дід,—мабуть так учувається.

—Та знов баба: «Се тобі, дідусю, а се мені!»

—А мені?— з причілка Телесик.

—От же таки озивається!—говорить баба та зирк у вікно, —аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!..

А гусятко ходить по двору, то мати й побачила, нагодувала його й напоїла і під крильця насипала пшона. Так воно й полетіло.

Бідна вдова.

Стара хата зо вдовою	Увійшла по самі вікна...
Разом вік свій віджила,	В ганку сходи до сіней;
Почорніла, похилилась	В сінях на бік похилилось
І в болото увійшла.	Двоє кривлених дверей...

Дід та баба.

Був собі дід та баба.
З давнього давна, у гаї над ставом,
У двох собі на хуторі жили,
Як діточок двоє,—
Усюди оббє.
Ще з малечку у-двох ягнята пасли,
А потім, побралися,
Худобн̄ дїждалися,—
Придбали хутір, став і млин,
Садок у гаї розвели
І пасіку чималу,—
Всього надбали.

Д і т и.

На Великдень, на соломі,	Кому свитку... Одна тільки
Проти сонця, діти	Сидить без обнови
Грались собі крашанками	Сиріточка, рученята
Та й стали хвалитись	Сховавши в рукава.
Обновами. Тому к святкам	Мені мати купувала...
З лиштвою пошили	—Мені батько справив...
Сороченку, а тій стьожку,	— А мені хрещена мати
Тій стрічку купили;	Лиштву вишивала.
Кому шапочку смушеву,	«А я в попа обїдала»,
Чобітки шкапові,	Сирітка сказала...

Кобзар.

Ішов кобзар до Київа
Та сів спочивати;
Торбинками обвішаний
Його провозахий.
Мале дитя коло його
На сонці куняє,
А тим часом старий кобзар
Ісуса співає.
Хто йде, їде—не минає:
Хто бублик, хто гроші;
Хто—старому, а дівчата
Шажок міхоноші.
Полічили, що достали,
Встали сіромахи,
Помолились на схід сонця,
Пішли по-над шляхом.

Бджола і Мухи.

Хтось мухам набрехав,
Що на чужині краще жити,
Що слід усім туди летіти,
Хто щастя тут не мав.
Наслухались дві мухи того дива:
«Тут—кажуть—доля нещаслива,
Покиньмо, кумо, Україну—
Нехай їй хрін!
Та помандруймо на чужину,
Аж до веселих тих долин,
Де доля кращая вітає,
І, може, плаче, нас ждучи...
Зіми там, кажуть, не буває,—
Гуляй, безпешно живучи!»
Так одна муха-цокотуха
Базікала з кумою вдвох,—

Коли поглянуть на горох—
Сидить бджола та мовчки й слуха.
— «Здоровенькі були!—
Обидві мухи загули:
— От добре, що зустрілись з вами...
А ну-те й ви збирайтесь з нами!»
На це бджола сказала їм:
«Шкода! Я рідну Україну
Не проміняю на чужину,
Нехай це щастя вам самим.»
А мухи разом задзичали:
«Ось годі, не кажіть!
Жили ми тут—добра не знали,
Бодай би так не жить!
Не то пани, селяне—
Усяке шкодить нам;
Що-дня таке життя погане,—
Колись так буде й вам!»
— «Ні, я сього не сподіваюсь,
Сказала їм бджола:
— Мені шаноба скрізь була,
Бо я без діла не тиняюсь,
А вам—
Однаково що тут, що там:
Ви ні на кого не жалкуйте;
Обридло тут—туди мандруйте
На втіху павукам.»

Рідна мова.

Мова рідна, слово рідне!	Ми до Бога мольби слали
Хто вас забуває,	Ще тітьми малими!
Той у грудях не серденько,	Ой, тому плекайте, діти,
А лиш камінь має.	Рідненькую мову
Як ту мову забувати,	І учіться говорити
Котрою учила	Своїм рідним словом.
Нас всіх ненька говорити,	Мова рідна, слово рідне,
Ненька наша мила?	Хто вас забуває,
Як ту мову забувати?	Той у грудях не серденько
Та ж звуками тими	А лиш камінь має!

Наша пісня.

Наша дума, наша пісня	Без золота, без каменю,
Не вмере, не загине...	Без хитрої мови,
От де, люде, наша слава,	А голосна та правдива,
Слава України!	Як Господа слово.

Наш край.

Земля, на якій ми живемо, зветься Україна, а народ, що живе на ній,—українці, і говоримо ми українською мовою.

Велика земля наша. Роскинулася вона на широкому просторі—мало не на півтори тисячі верстов завдовжки і тисячу верстов завширшки; два з половиною місяці часу треба, щоб пройти її вздовж, та коло двох місяців, щоб пройти її впоперек, ідучи щодня по 20 верстов. Усього землі нашої України мало не 69 мільонів десятин.

Народу українського живе тут більш як 31 мільон чоловік. Коли ми прирівняємо український народ до інших народів, що живуть разом з нами в Європі, то побачимо, що тільки англійців, німців, великорусів, французів та італійців більше, ніж українців.

По українській землі течуть гарні й великі ріки,—найбільша Дніпро, а далій Дністер, Буг, Дінець, Кубань та інші. З південного краю землю нашу обполіскує Чорне море. Є по їй багато великих і малих городів; найголовніший і найкращий з них—Київ над Дніпром, за ним—Львів у Галичині, Чернівці на Буковині, Холм, Кам'янець на Поділля, Житомир на Волині, Чернігів, Харків, Полтава, Катеринослав, Одеса, Катеринодар та багато інших.

Земля українська хоч уся при купі, але поділена між двома царствами. Найбільша частина її в Росії, і живе на російській Україні 26 мільонів нашого народу в оціх восьми губерніях: Чернігівській, Київській, Полтавській, Харківській, Катеринославській, Херсонській, Волинській, Подільській та в частинах ще інших одинадцяти губерній.

Друга велика частка української землі—у Австро-Угорській державі—в Галичині та в Буковині. Живе там українців мільонів з п'ять. Окрім того українські люде виселилися з

свого краю і живуть по всяких інших місцях Росії та поза Росією, навіть в такій далекій стороні, як Америка.

Україна.

Наша славна Україна,
Наше щастя і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще мілійша за наш край?

І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Вкраїні й для Вкраїни
Будем жити й померемо.

Хата Шевченка.

Волинь.

Волинь незабутня, країно славетня,
У пишній красі ти красувш;
Здавен твою бачу українську вдачу,
Здавен мою душу чаруеш;
Я рідную мову, ту люблю розмову,
В краях твоїх всюди вчуваю:
Те слово живе, віки невимірує,
Я скрізь в тобі серцем вітаю.

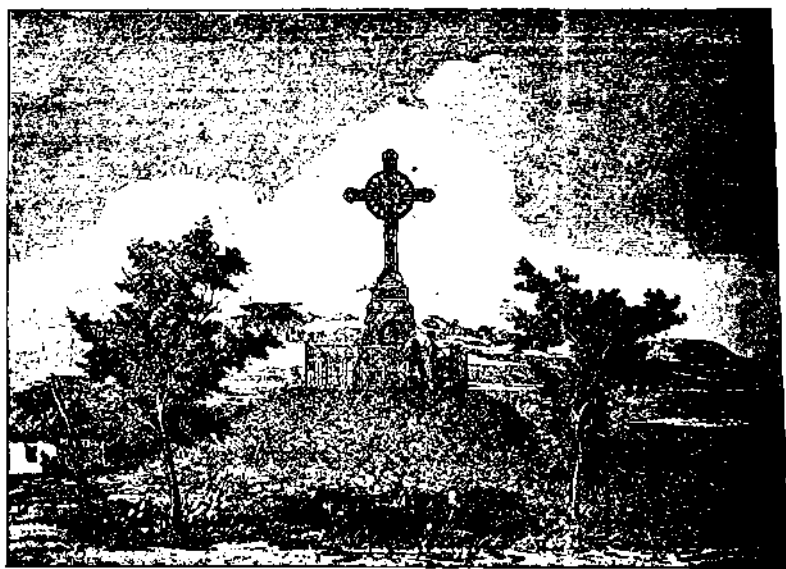
На дорогій могилі.

Поміж широкою синьою биндою Дніпра та зеленими горами іде з Канева трохверстова дорога до Шевченкової могили. Инколи вється дорога по-над самим Дніпром, що своїми легенькими хвилями пеститься з білим пісочком берега. Подекуди стрічається Дніпрова сага (затока), відділяна від

річки косою. Коса вкрита невеличкими кущами шелюгу, осокоря; кругле ясно-зелене листя його зазирає мов у зеркало в тиху воду. Де-неде по-над берегом на кілках рибалки порозвішували свої неводи просушити на сонці.

А по стрімких, високих горах, праворуч від дороги, ліпляться біленькі хатки рибалок, кучеряві зелені садки понависали над самими кручами та проваллям.

Аж ось на погожій небосклоні виткнулась Княжа гора, а ближче на Чернечій горі, де похований Шевченко, на самому вершечку забілів великий хрест. Проти самої гори од Дніпра поміж кущами вьється на Шевченкову гору стежечка. Пройдеш кілька ступнів і наче яка сила зупинить тебе. Мимохіть озирнешся. Бог зна звідки виринули веселі Дніпрові гори, вкриті то синім кучерявим лісом, то золотою стернею, то ясно-зеленою травою. Золоте сонечко сипле на них своє проміння, гаряче повітря обіймає їх, блакитне небо пестливо схиляється над ними. Дзвінка дівочька пісня—сердечна та тужлива—лунає десь в зелених горах.

Могила Шевченка.

На горі повз хату сторожа—вхід на маленьку площину, огорожену штахетами. Посередині того плящика, засаженого молодими щепами, зеленіє вкрита травою висока мо-

гила. Ззаду на могилу провадять дерев'яні східці а на могилі в чавунній посрібляній огорожі здіймається гарний чавунний хрест, помальований білою фарбою. Кінці хреста злучав широкий обід. Блищить на хресті золоченими буквами напис: «Шевченко», а нижче на таблиці: «Родився 25 лютого 1814 року. Почив 26 лютого 1861 року Божого.»

Сум важким каменем налягає на серце, сльози тихо котяться з очей, коли згадавш, хто тут похований. Перед очима став ціле життя поета, його бажання хоч останні дні свої прожити в рідній країні над любим Дніпром:

А я так мало, не багато
Благав у Бога—тільки хату,
Одну хатиночку в гаю...

Не довелось... За те поховали, як хотів:

Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно...

І справді—пишна, широка картина відкривається з могили! Скільки оком скинеш—леліє Дніпро, вигинаючись поміж горами, тихо миючи пісковаті коси... З одного боку знялись шпичасті гори з зеленими садочками, з темними балками, з ланами золотої та червоної стерні. З другого боку пологий беріг пишається на сонці зеленими шатами і десь далеко зливається з блакитним небом. В праворуч від могили вирізується на небосклоні Княжа гора, вкрита густим, прехорошим лісом. Чудове місце!

На нагірній рівнині довкола могили зеленіє молодий садок. Тут є і сливочки, і яблуні, і морелі, і навіть виноград. Стежки обсажені квітками.

Невеличка хатка збудована заходом Варфоломея Шевченка, нареченого брата поетового. Вона ділиться сіньми на дві половини: в одній живе сторож, а в другій на ліво від вхідних дверей світлиця для тих, хто приїздить на могилу. В світлиці вздовж стін стоять широкі ослони, застелені різнобарвними, дуже гарними килимами місцевого виробу. Просто входних дверей стоїть стіл простої роботи, застелений білою скатеркою, а на столі лежить красно оправлений «Кобзар.» На стіні проти стола висить великий образ Шевченка хорошої роботи олійними красками в гарних рамах. З обох боків образу висять кінці багатого вишиваного

рушника, дарунка якоїсь щирої українки. На однім кінці рушника вишито: «Думи мої, думи мої!—Лихо мені з вами!» а на другім: «Любіться, брати мої, Україну любіте!» В лівому кутку світлиці образ святого Тарасія, також обвішаний рушниками. Перед образом висить лампадка. Межи двома вікнами на стіні висить зеркало, скрашене вишиваним рушником. От і весь опис тої простої, але милої обстанови.

З правдивим жалом покидаєш тої любий куточок України.

Приказки.

Своя дитина кожній мамі найкраща. — Рад би до дітей небо прихилити та зорями укрити. — Якого пальца не вріж, то все рівно болять. — Добрі діти і на ноги поставлять, а злі — з ніг звалять. — У кого ненька, у того й головка гладенька. — Як мати рідненька, то й сорочка біленька. — Шануй батька та Бога, буде тобі всюди дороба. — Батькова та матчина молитва з моря викидає. — Як брат брату не допоможе, то що вже чужі люде. — До свого роду хоч через воду. — Нащо ліпший клад, коли в дітках лад. — Добрі діти батькам вінець, а злі — кінець. — За сиротою Бог з калитою: — Бог сиріт любить. — З хати по нитці — сироті свитина. — Чужа ласка — сироті великдень. — Добре братство краще багатства. — Без вірного друга великая туга. — В гурті і каша їсться. — В гурті їсти, в гурті й робить треба. — В гурті всі за одного і один за всіх. — Гуртом і Богу добре молитися. — Хто став в ряду, то держи й біду. — Дружній череді вовк не страшний. — Немає другої України, немає другого Дніпра. Свою Україну любіть, за неї Господа моліть.

З м і с т.

I.

Стр.	Стр.
Гарна подруга . . . . . 3.	Бачу бачу . . . . . 6.
Чудні опрачі . . . . . —	Буланний . . . . . —
Рідна оселя . . . . . 4.	Не добра спілка . . . . . —
Весняні забавки . . . . . —	

II.

Стр.	Стр.
Розумна господиня . . . . . 7.	Вовки . . . . . —
Івасикона втіха . . . . . 8.	Лев та ведмідь . . . . . 23.
Теля . . . . . 9.	Лисця та цап . . . . . —
Пісня про бичка . . . . . 9.	Пятниця . . . . . —
Чередничка . . . . . 10.	Лисця й єдиноград . . . . . 24.
Кінь та наймит . . . . . 10.	Білка . . . . . 25.
Хазяїн та шкапа . . . . . —	Заяць і жаба . . . . . —
Собака й кінь . . . . . 11.	Кріт та орел . . . . . —
Два цари . . . . . 11.	Пропаж . . . . . —
Кізонька . . . . . 12.	Мої курчата . . . . . 26.
Козули . . . . . 12.	Щастя без розуму . . . . . —
Дві кози . . . . . —	Річка . . . . . —
Коза—дереза . . . . . —	Кривенька уточка . . . . . 27.
Вовк та кіт . . . . . 15.	Качечка . . . . . 29.
Мудра кишка . . . . . —	Лис та качка . . . . . —
Собака та кіт . . . . . 16.	Гуса . . . . . 30.
Собака на містку . . . . . 17.	Пастушка—гусятини . . . . . —
Собака та вовк . . . . . 17.	Галка і голуб . . . . . 31.
Вчені собаки . . . . . —	Голуб . . . . . —
Рябо . . . . . —	Стрілець . . . . . —
Свиня під дубом . . . . . —	Чиж і голуб . . . . . —
Осел та кінь . . . . . 18.	Діти і гнізечко . . . . . 32.
Осел . . . . . —	Хлопець та пташка . . . . . —
Два осли . . . . . —	Горобець та ластівка . . . . . —
Мишка . . . . . —	Ластівка . . . . . 33.
Рукавичка . . . . . 19.	Ластівочко, щебетушко . . . . . —
У прагоді . . . . . 20.	Хто вона? . . . . . 34.
Ведмідь і колодка . . . . . 21.	Жабворонки . . . . . —
Про конків . . . . . —	Лебірка . . . . . —
Вовк і коза . . . . . 22.	Лебідь і гуси . . . . . —
Вовк та журавель . . . . . —	Варона у жадібі . . . . . 35.
Зімона ніч . . . . . —	Сорока та ворона . . . . . —

Стр.	Стр.
Бузько й журавлі	—
Журавель та чапля	36.
Лисичка та журунелъ	37.
Скороговірка	—
Вчений шпак	38.
Лисичка й рак	—
Не впусти рота з рота	39.
Жаба й віл	—
Голова і хвіст гадючі	40.
Комарик	—
Хто витяг?	41.
Муха	—
Мале та шнарке	42.
Мурашка й голуб	—
Родумний хробак	—

III.

Стр.	Стр.
Жолуді та гарбузи	43.
Тополя	—
Пісня	44.
Верба	—
Дід і хлопці	45.
Ріпка	—
Війна губ та грибів з жуками	46.

IV.

Стр.	Стр.
Весня	48.
Яка була земля	—
Христос воскрес!	49.
Весняний вечір	—
Косарі	50.
Косовиця	—
Урожай	51.
В літку	—
Пастушок	52.
Осінь	—
Осінні праці селянина	—
Перший сніг	53.
Колядки	—
На новий рік	—
Щедрівка	54.

V.

Стр.	Стр.
Учителі!	55.
Школа	—
Рівна спадщина	—
Вчений син	56.
Окуляри	—
Як чоловік поділив русей	57.
Кого слухати	—
Угадки	58.
Тіснота	—
Голодний	—
Тепло	59.
Баба та чоловік	—
В селі	—
Не мої ноги	—
Підкова	—
Батьків заповіт	60.
Своє гляди, а чуже бережи	61.
Мудрий кональ	—
Хворий	—
Приказки про науку та розум	—
Приказки про працю	62.
Як треба жити	—
Для купці	—
Брати	63.
Ведмедик	64.
Свинця	65.
Добре торгувалось	—
Людська правда	66.
Батькова наука	67.
Для товариші	—
Приказки	68.
Мама	—
Добра дитина	—
Телесик	69.
Відна вдова	73.
Дід та баба	—

	Стр.		Стр.
Діти	—	Наш край	
Кобзар	74.	Україна	77.
Бжолі і мухи	—	Волинь	
Рідна мова	75.	На дорогій могилі	—
Наша пісня	76.	Приказки	80.

О Б Р А З К И.

Портрет Т. Г. Шевченка. —	Могила Шевченка	78.
Хата Шевченка	77.	

5-0121

402859/8

Ціна 30 коп. або 45 фен.

